

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

Diplomová práce

Právní úprava majetkových vztahů mezi manžely

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Josef Salač, Ph.D.

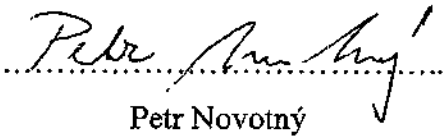
Akademický rok 2006/2007

Petr Novotný, 5. ročník

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně za použití literatury, na kterou je v textu diplomové práce odkazováno a jejíž seznam je přílohou této práce.“

V Praze dne 31. 7. 2007

Petr Novotný

OBSAH

1. ÚVOD.....	6
2. HISTORICKÝ VÝVOJ MAJETKOVÉHO PRÁVA MANŽELSKÉHO	
2.1 Majetkové právo manželů v římském právu.....	8
2.2 Vývoj pr. úprav majetkových vztahů mezi manžely v českých zemích.....	10
2.2.1 Období raně feudální, rozvinutého feudalismu a stavovské monarchie..	10
2.2.2 Právní úprava majetkových vztahů mezi manžely v ČSR v letech 1918 až 31. 12. 1949, právní úprava v O. Z. O.....	12
2.2.3 Zákon č. 256/1949 Sb., o právu rodinném – zákonné společenství majetkové.....	14
2.2.4 Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník – bezpodílové spoluvlastnictví manželů.....	15
3. MAJETKOVÉ PRÁVO MANŽELSKÉ	
3.1 Obecně k manželskému majetkovému právu.....	18
3.2 Manželské majetkové režimy.....	19
4. SPOLEČNÉ JMĚNÍ MANŽELŮ	
4.1 Obecně ke společnému jmění manželů.....	21
4.2 Vznik společného jmění manželů.....	22
4.3 Předmět společného jmění manželů.....	23
4.3.1 Aktiva společného jmění manželů.....	24
4.3.2 Pasiva společného jmění manželů.....	25
4.4 Výlučný majetek manželů.....	28
4.5 Správa společného jmění manželů.....	31
4.5.1 Souhlas k podnikání podle § 146 OZ a další prostředky ochrany nepodnikajícího manžela.....	34
4.5.2 Správa společných bezhotovostních peněžních prostředků.....	36
4.6 Modifikace společného jmění manželů.....	39
4.6.1 Změny v rozsahu společného jmění manželů.....	40
4.6.2 Změna doby vzniku společného jmění manželů.....	43
4.6.3 Změna správy společného jmění manželů.....	44
4.6.4 Předmanželská smlouva.....	44
4.7 Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání.....	45

4.7.1 Zánik manželství.....	45
4.7.2 Vypořádání společného jmění.....	46
Dohoda o vypořádání společného jmění manželů.....	48
Vypořádání společného jmění manželů rozhodnutím soudu.....	50
Uplatnění zákonné domněnky podle § 150 odst. 4 OZ.....	52
Vypořádání společného jmění manželů při konkurzu.....	53
4.7.3 Obnovení společného jmění manželů.....	55
5. SPOLEČNÝ NÁJEM BYTU MANŽELY	
5.1 Několik úvodních poznámek k nájmu bytu obecně.....	56
5.2 Společné nájemní vztahy k bytu.....	58
5.3 Společný nájem bytu manžely.....	58
5.3.1 Společný nájem nedružstevního bytu manžely.....	59
Vznik společného nájmu nedružstevního bytu manžely.....	59
Obsah právního vztahu společného nájmu bytu manžely.....	62
Zánik práva společného nájmu nedružstevního bytu manžely.....	63
5.3.2 Společný nájem družstevního bytu manžely.....	68
Vznik společného nájmu družstevního bytu manžely.....	69
Několik poznámek k pojmu „členský podíl“ v družstvu.....	71
Zánik práva společného nájmu družstevního bytu manžely.....	72
6. NĚKOLIK ÚVAH DE LEGE FERENDA A NÁVRH NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU	
6.1 Obecné poznámky.....	78
6.2 Manželské majetkové právo.....	79
6.3 Společné bydlení manželů.....	80
7. ZÁVĚR.....	82

Seznam použitých zkratek:

Pokud je v této práci uveden paragraf bez uvedení konkrétního právního předpisu, v němž je obsažen, platí, že je uveden v *zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů.

BSM	<i>Bezpodílové spoluvlastnictví manželů</i>
SJM	<i>Společné jmění manželů</i>
O.Z.O.	<i>Obecný zákoník občanský</i>
OZ	<i>Občanský zákoník, zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů</i>
OSŘ	<i>Občanský soudní řád, zákon č. 99/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů</i>
ObchZ	<i>Obchodní zákoník, zákon č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů</i>
ZOR	<i>Zákon o rodině, zákon č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů</i>
IZ	<i>Zákon č. 186/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)</i>

1. ÚVOD

Právo je jedním ze stěžejních prostředků regulace (či seberegulace) společnosti, a je tak v pravém slova smyslu nenahraditelným sociálním fenoménem. Vybírá a normuje žádoucí chování lidí, stabilizuje společenské vztahy a vnáší do společnosti určitý řád. A vzhledem ke skutečnosti, že lidská společnost nemůže žít bez řádu a pravidel, má právo ve společnosti nezastupitelné místo. Je tomu tak i pro vztahy vznikající v rodinném soužití založeném manželstvím.

Manželství je velmi důležitou právní institucí společenského života, kterou můžeme z právního hlediska vymezit jako právní poměr mezi dvěma osobami různého pohlaví, založený zákonem stanoveným způsobem. Platná právní úprava nahlíží na manželství jako na trvalé společenství muže a ženy, jehož hlavním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí.

Uzavření manželství způsobuje právní následky nejrůznější povahy, a to jak v oblasti práva soukromého, tak i v oblasti práva veřejného. V oblasti práva soukromého jsou to potom právní následky projevující se v majetkových sférách manželů, které byly, jsou a bezpochyby také neustále budou velmi aktuální. Souhrn právních pravidel, která upravují majetkové vztahy mezi manžely, bývá nazýván manželským majetkovým právem a tato pravidla jsou již tradičně obsažena v kodexech civilního práva.

Těžiště české právní úpravy majetkových vztahů mezi manžely se až na výjimky (např. úprava vyživovacích poměrů mezi manžely a rozvedenými manžely obsažená v samostatném zákoně o rodině) nachází v ustanoveních občanského zákoníku. Domnívám se, že mezi základní manželské majetkoprávní úpravy bezpochyby patří institut společného jmění manželů (§ 143–151 OZ) a právní úprava společného nájmu bytu manžely (§ 703–§ 705 OZ). Nelze však opomenout ani právní účinky manželství v oblasti dědického práva jakožto další významný aspekt majetkových vztahů mezi manžely.

Z důvodu přiměřenosti rozsahu mé diplomové práce se budu zabývat právě toliko institutem společného jmění manželů, které podle mého názoru prezentuje majetková práva a povinnosti manželů ve vlastním slova smyslu, a dále se zaměřím na společný nájem bytu manžely. Jsem si dobře vědom, jak obšírná a náročná je tato matérie, a tudíž si nekladu nároky na její vyčerpávající zpracování. Mou snahou proto je

případně čtenáře seznámit s těmito dvěma okruhy majetkových manželských vztahů, a to tím způsobem, aby v intencích této práce byli s to náležitě porozumět základním principům a funkcím institutů společného jmění a společného nájmu bytu manžely.

Na počátku své diplomové práce se stručně zabývám historickým vývojem manželských majetkových úprav na našem území, po kterém následuje obecné pojednání o majetkovém právu manželském a manželských majetkových režimech. Těžiště celé práce je potom obsaženo v kapitole čtvrté, v níž se zabývám současným stavem právní úpravy společného jmění manželů, a dále v kapitole páté, která pojednává o základech právní úpravy společného nájmu bytu manžely. Šestá kapitola potom už jen stručně popisuje některé fragmenty právní úpravy manželských majetkových vztahů v návrhu nového občanského zákoníku.

Co se týče pramenů, z nichž jsem čerpal poznatky pro svou práci, je dlužno podotknout, že jak společné jmění manželů, tak i nájemní bydlení nejsou témata, která by trpěla nedostatkem zájmu ze strany odborné veřejnosti, a proto prací zabývajících se touto materií je celá řada. To by ovšem jako východisko poznání dané problematiky samo o sobě nebylo dostačující, jelikož nelze opomíjet bohatou judikaturu soudů v těchto záležitostech, k níž je zcela nezbytnou nutností přihlížet při snaze o pochopení zkoumané právní úpravy. Právě judikatura je v těchto věcech velmi cenným a užitečným vodítkem, neboť nám předkládá právní úpravu společného jmění manželů a společného nájmu bytu manžely v seznatelné podobě cestou jejího dotváření při aplikaci dotčených právních norem.

V předkládané práci si tedy za svůj cíl kladu blíže seznámit čtenáře jak s instituty společného jmění manželů a společného nájmu bytu manžely, tak i s problematikou, která je s těmito tématy spojena. Pevně věřím, že se mi alespoň z části podaří danou tematiku co možná nejuceleněji a přehledně obsáhnout, přičemž z důvodu náročnosti a rozsahu zpracovávané materie budu vděčen za jakékoli kritické, leč konstruktivní připomínky.

2. HISTORICKÝ VÝVOJ MAJETKOVÉHO PRÁVA MANŽELSKÉHO

2.1 Majetkové právo manželů v římském právu

Povaha právní úpravy majetkových vztahů mezi manžely byla v římském právu ovlivněna způsobem, jakým tehdejší římská společnost nazírala na samotný institut manželství (lat. *matrimonium*). To bylo chápáno jako *svazek uzavíraný výhradně v zájmu muže*.¹ Manželství tak mělo být základem jeho rodiny a mělo zabezpečit trvání jeho rodu. Římské právo znalo dvě základní formy manželství, které se od sebe lišily rozsahem uplatnění manželské moci muže nad ženou, v latině označované jako *manus*. Vývojově starší formou bylo *matrimonium cum in manum conventione*, tedy manželství s manželskou mocí muže nad ženou běžně označované jako tzv. přísné manželství. Modernější formou potom bylo *matrimonium sine in manum conventione*, které bylo podstatně volnějším typem manželství, v němž ani muž, ani žena neměnili nic na svém dosavadním právním postavení, a bývá také běžně označováno jako tzv. manželství volné.

Z hlediska vzájemných majetkových poměrů mezi manžely je proto potřebné rozlišit, o jakou formu manželství se v konkrétním případě jednalo. Jako poměrně jednoduché se jeví majetkové uspořádání v případě „přísného“ manželství, v němž manželka jako osoba *alieni iuris* (podřízena moci manžela) vlastní majetek neměla a co nabyla, nabyla pro manžela. V případě uzavření manželství „volného“ nedocházelo ke změnám v majetkových poměrech manželů, jeho uzavřením tedy nevznikalo žádné majetkové společenství a muž jako hlava rodiny tak nesl všechny náklady, které s jejím založením vznikaly. Mezi jeho základní povinnosti patřila povinnost poskytovat manželce a dětem výživu, svému stavu a majetku přiměřenou.²

V běžném životě bylo zvykem, že ze strany manželky byl muži poskytován příspěvek k ulehčení zvýšených nákladů spojených se zakládáním rodiny, latinsky označovaný *dos* – věno. Pokud měla žena mimo věno ještě nějaký další majetek, tvořil tento její vlastní, samostatné jmění, kterým mohla volně disponovat. Zpravidla

¹ Kincl J., Urfus V., Škrejpek M. Římské právo. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 133.

² Tamtéž, s. 140.

ale jeho správu svěřovala svému manželovi, který následně za jeho správu odpovídal jako každý jiný správce.

Věno představovalo majetek, který žena přináší manželovi, aby mu ulehčila výlohy spojené se zakládáním nové rodiny.³ Nejednalo se však o darování, které bylo podle starého obyčeje mezi manžely zakázáno, ale o zvláštní, samostatnou kauzu. Žena neměla právní povinnost věno přinést, jeho zřízení však bylo považováno za žádoucí a běžné. Podle osoby zřizovatele ženina věna rozlišujeme *dos profecticia*, zřizuje-li věno ženin pater familias (hlava římské rodiny, otec), a *dos adventicia*, zřizuje-li věno kdokoliv jiný, např. nevěstin dlužník. Věno přijímá manžel, je-li ještě podroben moci otcovské, tak příslušný pater familias, resp. tchán nevěsty. Předmětem věna mohlo být vše, co nějak rozmnožilo manželův majetek.

Původně se tedy věno stávalo vlastnictvím manžela a ten s ním mohl také volně nakládat. Žena potom za trvání manželství k věnu žádná práva neměla. Dispoziční moc manžela byla postupně omezována, čehož je důkazem *lex Iulia de fundo dotali* z r. 18 př. n. l., který dokonce zakazuje manželovi zcizovat dotální nemovitosti bez souhlasu manželky. K těmto omezením přistupuje od 3. století v souvislosti s rozšířením volných manželství snaha ženy se majetkově pojistit proti rozvodům, kdy prostřednictvím zvláštního slibu zvaného *cautio rei uxoriae* si vymíňovala vrácení věna poté, co bylo manželství rozvedeno. Nyní tedy bylo již věno považováno za majetek jakoby ženin a také se nazývalo *res uxoriae*. Později se ustálilo obyčejové pravidlo, podle něhož se věno ženě vracelo vždy, i když nebylo vymíněno. Nárok na vrácení věna měl povahu ryze osobního práva manželky, která tak byla jedinou aktivně legitimovanou k podání žaloby civilního práva, nazvanou *actio rei uxoriae*, jakožto prostředku k realizaci toho nároku. Manžel (příp. jeho dědic) byl povinen věno vydat pouze tehdy, zaniklo-li manželství rozvodem anebo manželovou smrtí, zemřela-li žena, věno muži zůstávalo.⁴

Manželovi dále příslušelo právo na srážky, tzv. *retentiones ex dote*, kdy z celkového objemu věna mohl odečíst sumu vynaloženou na užitečné náklady, za špatné manželčiny mravy nebo také cenu věcí, které mu manželka odcizila.

Po reformách císaře Justiniána byla jako prostředek k prosazení nároku na vrácení věna zavedena žaloba *actio ex stipulatu* a samotný nárok pozbýl ryze osobní povahy, věno se muselo vracet vždy, i když manželství skončilo smrtí manželky. Nárok

³ Kincí J., Urfus V., Škrejpek M. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 140.

⁴ Tamtéž, s. 142.

v případě *dos adventicia* přecházel na dědice. Právo na vrácení věna bylo nad to pro ženu a její děti pojištěno generálním zástavním právem k majetku manžela.

Závěrem tohoto výkladu nutno podotknout, že odborná literatura je značně nejednotná při hodnocení vlivu římského práva na současnou úpravu majetkových vztahů mezi manžely. Na rozdíl od oblasti práva závazkového, které dodnes čerpá z odkazů římského práva, není podle názoru odborné veřejnosti římské právo základem, resp. pramenem právních úprav kontinentálního práva v oblasti manželských majetkových vztahů. Mnohem více bylo manželské majetkové právo inspirováno právem zvykovým.

2.2 *Vývoj právních úprav majetkových vztahů mezi manžely v českých zemích*

2.2.1 **Období raně feudální, rozvinutého feudalismu a stavovské monarchie**

Obecně pro právní vztahy v manželství bylo od samého počátku utváření českého státu rozhodující právo církevní, a nikoli světské. Manželství a jeho právní úprava se tak u nás utváří pod vlivem církve a kanonického práva, a to až do roku 1949. Již v Dekretech Břetislavových (1039) byla zakotvena nerozlučnost manželství a formou vzniku manželství byl sňatek uzavřený před církví.⁵ Důležitým prvkem manželských majetkových úprav byla odlišnost právního postavení ženy v manželství vycházející z představy, že je zcela podřízena moci svého muže, kterému do manželství přináší věno.

Věno

Základem manželského majetkového práva byla v českých zemích *smlouva* a jeho těžiště spočívalo právě v úpravě *věna*. Věno nevěstino byl majetek, peníze, statky, které žena přinášela do manželství, aby se staly majetkem muže, který s nimi mohl zcela neomezeně disponovat.⁶ Žena měla na věno zákonný nárok a rodina jí ho mohla odmítnout jen z důvodů stanovených obyčejovým právem. Výše věna nebyla přesně stanovena a byla určována dohodou mezi ženichem a rodinou nevěsty a jeho

⁵ Malý, K., *České právo v minulosti*. 1. vydání. Praha: ORAC 1995, s. 75.

⁶ Tamtéž, s.77.

hodnota pak byla obsažena ve smlouvě. Ženich byl také oprávněn vymáhat vyplacení věna soudní cestou.

České právo dále znalo institut tzv. *vdovského věna* či *obvěnění* (tento termín se používá od 16. stol), které zřizoval manžel za účelem majetkového zajištění manželky. Tvořil jej majetek, který připadal z majetku manžela manželce po jeho smrti. Jeho hodnota se stanovila v poměru dvaapůlkrát větším, než bylo věno, které přinášela žena. Říkalo se – ne příliš logicky – že muž ženu obvěňuje třetinou výše. Vdovské věno bylo zajišťováno smluvně, obvykle se na příslušném majetku manžela zřídilo zástavní právo ve prospěch manželky nebo bylo zajištění provedeno zápisem do zemských desek. S takovýmto majetkem nemohl muž za svého života disponovat, pokud ale manželka zemřela, zůstávalo obvěnění muži.

Staré české právo navíc chránilo manželku před neuváženým nebo vynuceným vzdáním se vdovského věna ve prospěch manžela. Každý právní úkon manželky ve prospěch manžela za trvání manželství byl právně neplatný, pokud se této neplatnosti žena sama výslovně dovolala s odkazem na staré právní úsloví, podle něhož je „*žena vězném muže svého*“ a jako taková byla plně v jeho moci a nešlo o svobodný projev její vůle. Proto stačilo, aby po smrti manžela prohlásila, „*cokoliv jsem dala, dala jsem jako vězeň muže svého*“, tím bylo její dřívější jednání považováno za neplatné a ženě z něj nevyplývaly žádné závazky.

V ostatních případech však byla žena v manželství zcela majetkově samostatná a měla plné dispoziční právo ke svému majetku.

Nedíl

Charakteristickým rysem středověké společnosti bylo utváření širokých pokrevních společenstev, tzv. velkorodin, v jejichž čele stál nejstarší a řízenis schopný člen (stařešina). Základem majetkoprávních vztahů byl princip tzv. nedílné kolektivní účasti všech členů takového rodinného společenství na rodinném majetku, v odborné literatuře tradičně označovaný jako *nedíl*. Nedíl jakožto společenství rodinného jmění představoval středověkou formu bezpodílového spoluvlastnictví, kdy majetek v nedílném majetkovém společenství náležel všem zúčastněným. Stařešinovi sice náleželo jmění nedílu, to ale bylo společné všem členům, nemohl jím tedy neomezeně sám disponovat. Předmětem nedílu byly zejména nemovitosti

(zemědělská půda, pastviny atp.), ale také některé věci movité, které tvořily hospodářskou základnu nedílu (dobytek, hospodářské nářadí atp.).

Toliko dospělí muži tvořili plnoprávné členy nedílu. Při provdání vstupovala sice žena do rodinného nedílu muže, nárok na část společného jmění však neměla.

V období 13.–17. stol. se postupně zformovaly nejméně čtyři základní typy nedílných majetkových společenství: nedíl otcovský, mateřský či vdovský, nedíl bratrský a nedíl strýcovský.

Otcovský nedíl byl charakterizován mocí otce nad ostatními členy nedílu, která přetrvávala i tehdy, jestliže všichni příslušníci nedílu nabyli zletilosti. Pro tento typ nedílu je příznačné právě postavení otce, resp. „náčelníka“. Byl oprávněn jednat za všechny účastníky, a tím vyjadřovat vůli všech členů nedílu navenek. V pozdější době (15.–16. stol.) poskytovalo právo ochranu před zneužitím otcovské moci nejrůznějšími pravidly.

Mateřský nedíl byl tvořen vdovou a jejími dětmi. Majetek zde byl tvořen vdovským věnem, které vdova získávala po manželově smrti.

Nedíl bratrský byl potom tvořen sourozenci a *nedíl strýcovský* zahrnoval strýce a tety spolu s jejich synovci a neteřemi.

Nedílné společenství rodinného majetku bylo dále převzato feudální společností, byla vytvářena nová pravidla upravující postavení otce, možnosti oddělování účastníků, postavení žen a dětí.⁷ Postupem doby však docházelo k tomu, že rodinný nedíl jakožto forma kolektivního vlastnictví se stále více směřoval s institutem individuálního vlastnictví členů rodiny a dále se prohlubovaly možnosti rozdělení majetku nacházejícího se v nedílu. Rozdělení společného majetku bylo velmi výhodné pro členy nedílu a přinášelo s sebou možnost svobodné dispozice s majetkem.

2.2.2 Právní úprava majetkových vztahů mezi manžely v ČSR v letech 1918 až 31. 12. 1949, právní úprava v O. Z. O.

Zákonem č. 11/1918 Sb., tzv. recepční normou, byla do právního řádu nově vzniklého státu recipována dosavadní právní úprava manželského majetkového práva, tak jak byla obsažena v Obecném zákoníku občanském z roku 1811. Jednalo

⁷Viz. Vaněček, V.: Dějiny státu a práva v Československu, Praha : Orbis, 1974.

se o úpravu kvalitní, která ale neplatila pro celé území tehdejšího Československa, nýbrž toliko pro Čechy, Moravu a Slezsko. Na Slovensku došlo k převzetí uherské právní úpravy obyčejové. Je pozoruhodné, že ustanovení O. Z. O. upravující manželské majtkové vztahy nebyla za celou dobu jejich platnosti na našem území měněna žádnou novelou, což je zároveň i dokladem o vysoké úrovni dané právní úpravy této doby.

Obecný zákoník občanský obsahoval úpravu majtkových vztahů mezi manžely v 28. hlavě V. dílu pod názvem *Svatební smlouvy*, dále podrobněji v části nazvané *Společenství statků* a dále také v části nazvané *Správa a požívání původního nebo nabytého jmění*.

Právní úprava v O. Z. O. vycházela z principu *odděleného majetku* manželů, který bylo možné modifikovat prostřednictvím tzv. *svatebních smluv*. Princip oddělených majtků byl tak režimem zákonným, jehož důsledkem bylo, že pouhé uzavření manželství nemělo ještě za následek vznik majtkového společenství, jelikož k tomu byla potřebná zvláštní smlouva.

Vše, co manželé nabyli ještě před uzavřením manželství, zůstávalo ve výlučném vlastnictví každého z nich. Každý z manželů mohl s tímto majtkem libovolně disponovat a spravovat jej. Rovněž i za závazky odpovídal každý z manželů samostatně.

Majetek nabývaný manžely za trvání manželství se rovněž stával jejich výlučným vlastnictvím. V případě, kdy manželé nabývali společně, vznikalo podílové spoluvlastnictví s tím, že každému z nich připadal určitý ideální podíl. Pro vznik společných závazků bylo zásadně třeba zvláštního, konkrétního právního důvodu (např. závazky vzniklé ze spoluvlastnictví manželů), nebylo jím však uzavření manželství.

Z hlediska správy majetku zakotvil O. Z. O. výjimku ze zákonného principu odděleného majetku v podobě vyvratitelné právní domněnky o svěření správy manželčina jmění do rukou jejího manžela jakožto zákonného zástupce. Manžel tak byl oprávněn disponovat a hospodařit s manželčíným majtkem, na který se nevztahovala svatební smlouva, a ve vztahu k třetím osobám byl de facto oprávněn ke všem právním úkonům, které k běžné správě majetku náležejí.

Zákonná správa majetku končila skočením, zrušením, rozvodem manželství, faktickým odděleným bydlištěm, konkursem jednoho z manželů, odvoláním zákonné plné moci nebo odporováním. Nastala-li jedna z uvedených skutečností, byl manžel

bezodkladně povinen manželce vrátit celé jmění tak, jak je přijal, včetně všech přírůstků a dalšího majetku později manželkou nabytým.

2.2.3 Zákon č. 256/1949 Sb., o právu rodinném – zákonné společenství majtkové

Politické poměry konce čtyřicátých let 20. století v bývalém Československu se nesly ve znamení změn právní úpravy v oblasti majtkových vztahů mezi manžely, a to zejména za účelem přiblížení naší právní úpravy úpravě sovětské. Zákonem č. 256/1949 Sb., o právu rodinném, došlo k vydělení práva rodinného z občanského zákoníku, resp. zákona č. 141/1950 Sb. Měla tak být zřetelně oddělena sféra osobní a sféra majtková, s rodinnými vztahy nesouvisející. Rozštěpení práva rodinného a občanského bylo v té době obvyklým legislativním krokem typickým pro tzv. „lidově-demokratické“ státy střední a východní Evropy.

I přesto však zákon č. 256/1949 Sb., pojal majtkopravní vztahy mezi manžely jako převážně osobní a upravil je samostatně v ustanoveních § 22 až §29 formou *zákonného majtkového společenství mezi manžely*.⁸

Zákonné společenství majtkové bylo v zákoně vymezeno jako společný majetek manželů, který je tvořen majtky získanými oběma manžely, přičemž *získaným majtkem* zákon rozuměl jmění nabyté kterýmkoliv z manželů v době trvání manželství. Z tohoto právního režimu potom byly vyňaty věci nabyté dědictvím nebo darem, dále věci sloužící osobním potřebám některému z manželů a věci sloužící k výkonu povolání.

Z hlediska správy majtkového společenství zákon stanovil, že obvyklou správu jmění v tomto společenství mohl provádět každý z manželů sám, avšak jednalo-li se o záležitost přesahující rámec obvyklé správy, vyžadoval zákon souhlas druhého manžela.

Z hlediska práv třetích osob (věřitelů) vůči majtkovému společenství bylo stanoveno, že na jmění náležejícím do zákonného majtkového společenství byl oprávněn se hojit také věřitel jen jednoho z manželů.

Ustanovení o zákonném majtkovém společenství nebyla kogentní povahy, a manželé tak mohli vzájemnou dohodou *měnit rozsah* společného majetku i *výkon*

⁸ Tato koncepce byla posléze bezprostředním základem pro institut bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

správy. Podmínkou platnosti takovýchto modifikací byla forma notářského zápisu dohody. Ochrana práv třetích osob byla nadto zajištěna ustanovením, podle něhož se manželé mohli na takové dohody odvolávat pouze tehdy, byl-li jim jejich obsah znám.

Pokud se jedná o zánik zákonného společenství majetkového, zanikalo *obvyklými způsoby*, tzn. rozvodem manželství, smrtí jednoho z manželů nebo prohlášením za mrtvého. Zákon však nad to znal ještě *zvláštní důvod* zániku majetkového společenství, kterým byla skutečnost zbavení svéprávnosti jednoho z manželů.

Na všechny způsoby zániku majetkového společenství potom navazovalo jeho vypořádání podle zákonných zásad.⁹

2.2.4 Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník – bezpodílové spoluvlastnictví manželů

Koncem padesátých let minulého století již dostatečně uzrála potřeba rekodifikace občanského práva, která by reagovala na změny související se stavem tehdejší společnosti a vývojem politické situace. Touto rekodifikací došlo ke zpětnému přesunu úpravy majetkoprávních manželských vztahů do občanského zákoníku. V roce 1964 tak byl přijat nový občanský zákoník jako zákon č. 40/1964 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. dubna 1964.

Rozhodujícím institutem úpravy majetkoprávních vztahů manželských se stalo *bezpodílové spoluvlastnictví manželů* (dále jen „BSM“). Jemu byla věnována ustanovení § 143 až § 151. Protože v tomto rozsahu šlo jen o úpravu tzv. osobního vlastnictví, byl zařazen ještě § 492, v němž sumárně šlo o úpravu tzv. soukromého vlastnictví ve vztahu k bezpodílovému spoluvlastnictví manželů a v § 500 s úpravou přechodnou. Tato ustanovení byla kogentní prakticky bez možnosti odlišné dispozice.¹⁰ Nebylo tak možné např. smluvně modifikovat zákonnou úpravu BSM. V tomto smyslu tak právní úprava BSM znamenala oproti zákonnému společenství majetkovému určitý krok zpět právě ve vztahu k majetkové dispozici obou manželů. Právní úprava BSM vycházela ze zásady rovnoprávnosti manželů, dále ze zásady

⁹ Pojem *vypořádání* však zákon č. 256/1949 Sb., přímo nepoužíval.

¹⁰ *Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J.*, Společné jmění manželů. Praha: Linde, 2000, s. 26.

společné a stejné účasti manželů na nabytí práv a konečně ze zásady bezpodílové účasti na výkonu spoluvlastnických práv a povinností.¹¹

Zákonný rozsah BSM byl ve srovnání s předcházející úpravou podstatně užší. Do BSM zákon řadil pouze to, co mohlo být předmětem tzv. *osobního vlastnictví*, což znamenalo, že z něj byly vyloučeny pohledávky, dluhy a vše ostatní, co nebylo věcmi v právním smyslu, dále také pozemky, které mohly být pouze ve vlastnictví soukromém.

V průběhu své existence doznala právní úprava BSM hned několik zásadních legislativních změn. První významnou novelou byl zákon č. 131/1982 Sb., který doplnil právní úpravu BSM sice jen jedním (ustanovení § 149), ale o to významnějším ustanovením. Šlo o zakotvení *zákonné domněnky* vypořádání BSM po jeho zániku, nedošlo-li k jeho vypořádání do tří let od jeho zániku dohodou nebo nebyl-li ve stejné lhůtě podán návrh soudu na jeho vypořádání.

Podstatné změny v občanském zákoníku byly provedeny jeho rozsáhlou novelizací provedenou zákonem č. 509/1991 Sb., s účinností od 1. 1. 1992. Tato novela byla průlomovou ve vztahu k dosavadní rigidní právní úpravě manželského majetkového práva. Představovala návrat k určité dispozitivnosti, obdobně jako tomu bylo podle zákona č. 265/1949 Sb. Manželé měli opět možnost *rozšířit* nebo *zúžit* zákonem stanovený rozsah BSM, popř. se obdobně dohodnout o jeho správě, a dále také mohli *vyhradit vznik* BSM až ke dni zániku manželství. Pro takové dohody byla vyžadována forma notářského zápisu a v zájmu ochrany třetích osob bylo stanoveno, že manželé se na ně mohli odvolávat jenom tehdy, byl-li třetím osobám obsah těchto smluv znám. Na druhé straně byly potom rozšířeny i věci vyňaté z předmětu BSM, a to v souvislosti s restitucemi majetku. Do BSM tak napříště nebylo možné zařadit věci vydané některému z manželů v rámci předpisů o restituci majetku za předpokladu, že manžel měl tyto věci ve vlastnictví již v době před uzavřením manželství anebo že mu tyto věci byly vydány jako právnímu nástupci původního vlastníka. Další novinkou potom bylo přímé začlenění ustanovení o *podnikání* do OZ. Napříště tak zákon požadoval souhlas druhého manžela k užití majetku v BSM podnikajícím manželem za účelem podnikání. Nadto pokud jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti, potom *soud* na návrh druhého (nepodnikajícího) manžela BSM *zrušil*.

¹¹ Knapp, V., Knappová, M. a kol., Občanské právo hmotné I. svazek. Praha: Codex, 1997, s. 255.

Další novela provedená zákonem č. 264/1992 Sb., byla svým rozsahem sice nejmenší, po stránce obsahové však velmi významnou. Zaváděla totiž pro dohody o vypořádání BSM a některé dohody BSM modifikující, jejichž předmětem byla nemovitost, *písemnou formu*.

Konečně potom novelou, již byl zákon č. 91/1998 Sb., bylo BSM nahrazeno novým institutem *společného jmění manželů*, který přinesl řadu dalších změn, které reagovaly na společenskou situaci ještě pružněji, zejména pokud se jedná o širší smluvní dispozice manželů se společným majetkem.

3. MAJETKOVÉ PRÁVO MANŽELSKÉ

3.1 Obecně k manželskému majetkovému právu

Právní řád ČR spojuje se vznikem manželství také vznik konkrétních právních důsledků majetkové povahy, které významným způsobem ovlivňují vzájemné postavení manželů. Právní vztahy majetkové povahy, které za trvání manželství vznikají mezi manžely, jsou podřízeny zvláštnímu právnímu režimu, jehož účelem je zabránit jejich roztržičnosti a rozpadu zdůvodněném jejich účelovostí vyvěrající z prosazování přílišné individuality každého manžela.¹² Z uvedeného je patrné, že tato zvláštní právní úprava dopadá jen na určitou skupinu majetkových vztahů, které za trvání manželství vznikají.

Manželské majetkové právo tak můžeme definovat jako zvláštní soubor právních norem, které upravují důsledky uzavření manželství v majetkové sféře mezi manžely navzájem, jakož i mezi manžely a třetími osobami.¹³ Přičemž se jím také rozumí právní úprava veškerých majetkových vztahů, k jejichž vzniku dochází v důsledku uzavření manželství, bez zřetele k tomu, ve kterém právním odvětví jsou upraveny.

V užším slova smyslu se manželským majetkovým právem rozumí jen právní úprava majetkových vztahů mezi manžely upravená v občanském zákoníku ke společnému majetku a majetkové vztahy manželů k třetím osobám.

Důvody pro tuto zvláštní právní úpravu spočívají jednak ve snaze o posílení majetkové jednoty manželů mezi sebou navzájem a ve vztahu k třetím osobám, jednak ve snaze o utužení prvků rovnoprávnosti, vzájemné pomoci a ekonomické solidarity mezi manžely. Manželé jsou si rovni v důstojnosti i v právech a podle ustanovení § 18 zákona o rodině (dále jen „ZOR“) mají muž a žena v manželství stejná práva a stejné povinnosti.

Z hlediska požadavků kladených na určitou úroveň právní úpravy majetkových vztahů mezi manžely lze konstatovat, že tato by neměla být komplikovaná, přespříliš podrobná a složitá. Taková úprava by bezesporu vedla k jejímu negativnímu hodnocení a nebyla by ani přínosem pro samotnou právní praxi.

¹² Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 14.

¹³ Račvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 1999, s. 45.

Na druhou stranu je však třeba zdůraznit, že právní úprava majetkových vztahů mezi manžely by neměla být ani příliš strohá či kusá. Taková právní úprava by potom nebyla schopná adekvátně řešit otázky a problémy, které přináší každodenní život. Je však velmi obtížné, což sama legislativní praxe dokazuje, nalézt pro zkoumanou materii optimální způsob právní úpravy. Platí však, a to především pro právní úpravu majetkových vztahů mezi manžely, že je nutné, aby vycházela z národních, historických, právních i kulturních tradic a zvyklostí a současně aby odpovídala i aktuálním společenským požadavkům.¹⁴

Pro právní úpravu institutu manželského majetkového práva v českém občanském zákoníku je charakteristická jeho úzká vazba na právní úpravu práva vlastnického a práv závazkových. V oblasti vlastnického práva zákon zakládá *pluralitu subjektů* vlastnického práva, když vytváří zvláštní podvojně spoluvlastnictví ke společnému majetku manželů. Každý z manželů je potom vlastníkem *celé věci*, má právo věc držet, užívat, je přítom ale omezen stejným právem druhého manžela.¹⁵ V případě závazkových vztahů mezi manžely, jejichž předmětem je společný majetek, a třetími osobami jde zpravidla o závazky, z nichž jsou oba manželé oprávněni a povinni společně a nerozdílně, tedy *solidárně*. Důležité je rovněž upozornit na ustanovení § 114 OZ, který významně modifikuje právní režim pohledávek a závazků mezi manžely, když stanoví, že *promlčení práv mezi manžely nepočíná ani neběží, nejde-li o úroky a opětuující se plnění*. Zákon rovněž stanoví určitá omezení pro manžely v případech, kdy mezi sebou uzavírají kupní nebo darovací smlouvy.

3.2 Manželské majetkové režimy

Pro způsob uspořádání majetkových práv a závazků manželů k majetku, který každý manžel vlastní v okamžiku uzavření manželství, k majetku, který manželé nabudou společně nebo jednotlivě za trvání manželství, jakož i souhrn práv a závazků každého manžela v případě, že dojde k zániku manželství, se používá pojem *manželský majetkový režim*.¹⁶

¹⁴ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 19.

¹⁵ Srov. R 42/72 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek NS.

¹⁶ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 24–25.

Právě na základě konkrétního majetkového režimu potom určujeme rozvržení práv manželů ke společnému majetku, způsob jakým manželé spravují svůj majetek a závazky, stejně jako jejich vztah ke třetím osobám.

V odborné literatuře se setkáváme s rozlišením několika základních druhů manželských majetkových režimů:

- A. režim manželského majetkového společenství,
- B. režim odděleného (samostatného) majetku manželů,
- C. režim kombinující prvky režimů A a B.

Pro režim majetkového společenství je charakteristická existence masy společného majetku manželů za trvání manželství, přičemž právní postavení obou manželů ve vztahu k tomuto majetku je rovné. Jinými slovy režim majetkového společenství připouští nejrůznější způsoby a širokou míru účasti obou manželů na nabývání, správě a zániku společného majetku. Samotné majetkové společenství může být buďto univerzální, nebo omezené. Univerzální majetkové společenství může zahrnovat všechny majetek manželů včetně majetku, který měl každý z manželů před uzavřením manželství.¹⁷ Majetkové společenství omezené se potom vztahuje pouze na konkrétní druh věcí, a to zpravidla pro jejich povahu, nebo se vztahuje na veškeré věci nabyté během trvání manželství.

V režimu oddělených majetků naopak zase žádný společný majetek nevzniká. Každý z manželů tak zůstává výlučným vlastníkem veškerého majetku nabytého jak před, tak i za trvání manželství. Tento režim zásadně posiluje majetkovou svobodu a právní nezávislost každého manžela. Jakkoliv se pro svou zdánlivou jednoduchost může režim oddělených majetků zdát výhodným, je nutno zdůraznit jeho určité nedostatky, které se projevují zejména v případech, kdy manželé nejsou na stejné majetkové úrovni.¹⁸

V právních úpravách některých evropských států¹⁹ nacházíme další majetkový režim, pro nějž je charakteristická snaha sloučit prvky režimů odděleného majetku a majetkového společenství za účelem odstranění nevýhod a posílení výhod, které jsou imanentní každému z krajních majetkových manželských režimů.

¹⁷ V případě univerzálního majetkového společenství nemají manželé žádný výlučný majetek.

¹⁸ Viz *Dvořák, J. Majetkové společenství manželů*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 28.

¹⁹ Jde zejména o Německo, Francii a Švýcarsko.

4. SPOLEČNÉ JMĚNÍ MANŽELŮ

4.1 Obecně ke společnému jmění manželů

Základním a nejdůležitějším institutem právní úpravy majetkových vztahů mezi manžely je bezesporu úprava *společného jmění manželů* (dále jen „SJM“) obsažená v občanském zákoníku v § 143 an. Jedná se o zákonnou právní formu uspořádání vzájemných majetkových vztahů mezi manžely, jejímž účelem je zejména přispět k posílení prvků rovnoprávnosti, vzájemné pomoci a ekonomické solidarity mezi manžely, a zprostředkovaně tak přispívat i ke společensky žádoucí stabilitě manželství.²⁰ Pojmem *jmění* se obecně označuje souhrn penězi ocenitelných majetkových hodnot patřících určité osobě (aktiv), a to po odečtení penězi ocenitelných majetkových hodnot, které tato osoba dluží jinému (pasiv).²¹ Tímto způsobem chápe pojem jmění i náš občanský zákoník.

Institut SJM v mnoha ohledech modifikuje zejména obecnou úpravu práva vlastnického a práva závazkového. Ve vztahu k obecné úpravě vlastnického práva je to především tím, že vytváří *pluralitu subjektů* vlastnického práva konkretizované do podoby *podvojného spoluvlastnictví* manželů. Individuální vlastnictví osob k téže věci by byl logický nesmysl.²² Každý z manželů je vlastníkem celé věci, a proto má právo tuto věc držet, užívat a nakládat s ní, je však přitom omezen stejným právem druhého manžela. Pro závazkové vztahy manželů k třetím osobám platí, že mají povahu závazků solidárních, a oba manželé je tak plní společně a nerozdílně.

Ve srovnání s podílovým spoluvlastnictvím představuje SJM právně stabilnější a propracovanější řešení plurality subjektů vlastnictví. S ohledem na to, že žádný z manželů nemůže bezdůvodně navrhnout u soudu jeho zrušení a vypořádání, tak jak je to možné u spoluvlastnictví podílového, přispívá institut SJM i k jistotě, resp. stabilitě manželských majetkových vztahů.

²⁰ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 583.

²¹ Knappová, M.–Švestka, J.–Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné. Sv. I., 4. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2005, s. 382.

²² Rozsudek NS ze dne 20. 10. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1399/2004.

4.2 Vznik společného jmění manželů

Vznik společného jmění manželů je striktně vázán na vznik manželství.²³ Podle ustanovení § 136 odst. 2 OZ *může SJM vzniknout jen mezi manžely*; z uvedeného potom dovozujeme, že subjekty SJM nemohou být jiné osoby, a to ani takové, které žijí ve svazku podobnému svazku manželskému, např. osoby stejného pohlaví, žijící spolu ve společenství registrovaném. SJM tak vzniká ze zákona zásadně se vznikem manželství, a to bez ohledu na to, zda spolu manželé fakticky žijí, či nežijí. SJM vzniká i v manželství neplatném, avšak k jeho vzniku nedojde jedná-li se o manželství zdánlivé, tedy takové manželství, které vůbec nevzniklo.²⁴ U zdánlivého manželství je nad to vyloučeno, aby došlo k pozdější konvalidaci.

Platná právní úprava umožňuje manželům z určitých důvodů *odložit okamžik vzniku SJM*. Tyto důvody mohou být stanoveny buďto v zákoně, anebo v písemné smlouvě uzavřené mezi manžely.

Dosavadní právní úprava úpadkového práva obsažená v zákoně č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, jenž byl mnohokrát novelizován, měla být s účinností od 1. 7. 2007 nahrazena novou právní úpravou, a to zákonem č. 186/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Účinnost insolvenčního zákona však byla odložena zákonem č. 108/2007 Sb., až na 1. 1. 2008. I přesto jsem se však rozhodl, že pro účely své práce a pro její větší aktuálnost budu vycházet z nové právní úpravy, byť zatím neúčinné. Nový insolvenční zákon ve svém § 276 odst. 1 stanoví, že *po dobu trvání účinků konkursu nemůže vzniknout nové společné jmění manželů; uzavře-li dlužník nové manželství, odkládá se vznik společného jmění manželů ke dni zániku těchto účinků*.²⁵

Odložit vznik SJM *písemnou smlouvou* umožňuje ustanovení § 143a odst. 2 OZ, které stanoví, že *manželé mohou smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu vyhradit zcela nebo zčásti vznik SJM ke dni zániku manželství, pokud nejde o věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti*. Obdobným způsobem podle § 143a odst. 3 mohou upravit své majetkové poměry též muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství. Po uzavření takovéto smlouvy nabývají manželé vlastnictví každý pro sebe; jestliže

²³ Manželství se uzavírá zákonem stanoveným způsobem, a to sňatkem. Sňatek jako právní institut je právem upravený a jedině dovolený způsob vzniku manželství. Srov. ZOR.

²⁴ Např. je-li osoba, která uzavřela manželství mladší než 16 let.

²⁵ Srov. § 26b odst. 1 zákona č. 328/1991 Sb.

nabývají vlastnictví společně, vzniká k takto nabytým věcem podílové spoluvlastnictví.

4.3 Předmět společného jmění manželů

Z předchozího výkladu je patrné, že společným jměním manželů občanský zákoník rozumí *souhrn majetku* (aktiv) a *souhrn závazků* (pasiv) za předpokladu, že tyto splňují kritéria stanovená zákonem. Výchozím ustanovením pro vymezení předmětu SJM, resp. jeho *zákonného rozsahu* je ustanovení § 143 občanského zákoníku, podle něhož je předmětem společného jmění *majetek* nabytý některým z manželů nebo oběma manžely *za trvání* manželství, s výjimkami uvedenými v zákoně, jakož i *závazky* blíže konkretizované v témže ustanovení.

Společné jmění manželů je tedy tvořeno:

a) *majetkem nabytým některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství*, s výjimkou

- majetku získaného dědictvím nebo darem,
- majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela;
- věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů;
- věcí, vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka;

b) *závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství*, s výjimkou

- závazků, týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich;
- závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

Občanský zákoník upravuje SJM jako majetkové společenství *omezené*, tj. nikoli univerzální. Určitý majetek a určitá skupina závazků je ze SJM vyloučena, a to přestože byla manžely nebo jedním z nich nabyta za trvání manželství.²⁶

²⁶Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 586.

4.3.1 Aktiva společného jmění manželů

Na straně aktiv je SJM tvořeno majetkem vymezeným v § 143 odst. 1 písm. a) OZ. Občanský zákoník pojem majetek blíže nedefinuje. Je možné se proto přiklonit k obecně uznávanému výkladu tohoto pojmu, podle něhož se *majetkem* pro účely SJM rozumí věci (movité i nemovité), pohledávky, jiná práva (např. průmyslová) a jiné hodnoty ocenitelné penězi.

Má-li se majetek stát předmětem SJM, musí dojít k jeho *nabytí*²⁷ manžely společně nebo alespoň jedním z nich *za trvání* manželství, přičemž nesmí existovat zákonný a s ohledem na § 143a OZ ani smluvní důvod, který by určitý majetek z předmětu SJM vylučoval. Jsou-li tyto podmínky splněny platí, že *vše, co nabývá jeden z manželů, nabývá současně i manžel druhý.*

Dále pro majetek vcházející do SJM platí, že tento musí být nabyt *zákonným způsobem*. Není proto možné, aby se předmětem SJM stala věc, kterou některý z manželů fakticky získal do své moci krádeží, podvodným jednáním, případně jinými způsoby, které právo neaprobuje.

Významnou složkou předmětu SJM je majetek, který je tvořen *příjmy* manželů, přitom nezáleží na právním důvodu určujícím původ těchto příjmů. Obecně platí, že to, co manžel vydělal sám za trvání manželství, vydělal pro oba a nikoli jen pro sebe. Jedná se tedy jak o příjmy z pracovního poměru, tak i z poměrů obdobných poměrům pracovním, výnosy z podnikání a rovněž sem spadají i příjmy, užitky a přírůstky z výnosu odděleného, resp. výlučného majetku manželů.

Nejčastějším zdrojem SJM je *mzda* z pracovního poměru náležející jednomu z manželů, ze které je potom následně pořizován společný majetek manželů. Na tomto místě je nutné upozornit na problematiku právní možnosti zařazení či nezařazení práva na mzdu do předmětu SJM. S ohledem na stávající právní úpravu, kdy mzda jakožto odměna za práci v pracovním poměru je pojmána jako osobní nárok zaměstnance vůči zaměstnavateli, se právní teorie i praxe přiklání k právnímu názoru, podle něhož *právo na mzdu netvoří předmět SJM*. Předmětem SJM se tak stává až mzda vyplacená, resp. poukázaná na účet zaměstnance vedený u příslušného peněžního ústavu. Z hlediska rozsahu, v jakém mzda vchází do SJM, platí, že z vyplacené mzdy musí být nejprve uspokojeny potřeby rodiny, náklady společné

²⁷ Nabytím majetku se rozumí ve smyslu § 132 OZ všechny způsoby nabytí vlastnického práva včetně vydržení, směny, zhotovení věci, dražby, přírůstku atp.

domácnosti a další povinnosti podle zákona o rodině. Zbytek mzdy se potom stává součástí SJM.²⁸

Zvláštní pozornost je třeba věnovat případům, kdy majetek je manželem či manželkou společně nabýván bezúplatně, resp. na základě darovací smlouvy. Podle platné právní úpravy je darování mezi manžely přípustné za předpokladu, že předmět daru netvoří součást SJM. To znamená, že darovat druhému manželovi lze jen z majetku, jenž není manželům společný. Z uvedeného lze potom dovodit, že darován může být takový majetek, který měl manžel před uzavřením manželství, nebo takový majetek, který pochází ze zdroje, jenž netvoří součást SJM v důsledku modifikace zákonného rozsahu SJM smlouvou podle § 143a OZ. V případech, kdy jsou na straně obdarovaných oba manželé, lze se zřetelem ke kogentnímu ustanovení § 143 OZ dovodit, že věci nabyté za trvání manželství darem se nestávají předmětem SJM, nýbrž předmětem jejich podílového spoluvlastnictví. Také tehdy, je-li obdarovaným pouze jeden z manželů, nebude takový majetek předmětem SJM, a to i přesto, že je nabýván za trvání manželství. V tomto směru je možné se vyjádřit kriticky ke stávající právní úpravě a s ohledem na současné společenské poměry ji lze pokládat za již překonanou.²⁹

4.3.2 Pasiva společného jmění manželů

Na straně pasiv je předmět SJM tvořen *závazky*, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly *za trvání manželství*.³⁰ Občanský zákoník však z předmětu SJM výslovně *vylučuje*:

1. závazky týkající se majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů;³¹
2. závazky, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého manžela.

²⁸ Obdobná situace nastává v případě pohledávky na výplatu nájemného z nemovitosti, která je ve výlučném vlastnictví jednoho manžela a která vznikla za trvání manželství. K tomu *srov.* rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 31. 1. 1997, sp. zn. 24 Co 15/97.

²⁹ *Srov.* § 579 odst. 1 písm. a) návrhu nového občanského zákoníku.

³⁰ Závazkem rozumíme takový občanskoprávní vztah, v němž jsou jeho strany v opačném postavení, a kde tedy věřitel má právo na plnění a dlužník má povinnost mu plnění poskytnout.

³¹ Jako typický příklad takového závazku se v odborné literatuře uvádí závazek jednoho manžela vyplývající ze smlouvy o dílo uzavřené ohledně jeho nemovitosti.

V praxi potom vyvstávají nejasnosti při posuzování, zda ten který závazek spadá do SJM, či nikoli. Avšak právě náležité posouzení právního režimu závazku má mimořádný význam jak pro manžele samotné při zániku a vypořádání majetkového společenství, tak i z pohledu věřitele, který se domáhá splnění závazku, nebyl-li tento splněn řádně a včas. Na tomto místě je nutné upozornit na ustanovení § 262a odst. 1 OSŘ, podle něhož, i když závazek není součástí SJM, avšak vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů, lze pro jeho vydobytí nařídit výkon rozhodnutí na majetek patřící do SJM.

Jedná-li se o závazek, který na sebe vzali oba manželé nebo jen jeden z nich se souhlasem druhého, tak poté bez ohledu na rozsah přijatého závazku platí, že takový závazek *plní oba manželé společně a nerozdílně* ve smyslu § 145 odst. 3 OZ. Z této solidární odpovědnosti manželů vyplývá, že oba manželé odpovídají za splnění takového závazku jak veškerým majetkem, který mají ve společném jmění, tak i majetkem, jehož je každý z manželů výlučným vlastníkem. V konkrétním případě je potom možné poukázat na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2004, sp. zn. 32 Odo 1082/2003, v němž Nejvyšší soud konstatuje, že závazek uhradit sjednanou cenu zhotovených věcí, vzniklý za trvání manželství jen jednomu z manželů ze smlouvy o dílo, je součástí SJM a manželé za něj odpovídají společně a nerozdílně.

Pro právní režim závazku, který na sebe převzal jeden z manželů bez souhlasu druhého, je určující, zda takový závazek *přesahuje* co do svého rozsahu *míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů*. Pokud rozsah majetkové přiměřenosti manželů zachovává, potom je i takový závazek předmětem SJM, byť jeho vznik nebyl provázen souhlasem druhého manžela.

Pokud ale rozsah převzatého závazku překračuje míru majetkové přiměřenosti manželů a takový závazek převzal jeden z nich bez souhlasu druhého manžela, potom se tento závazek *nestane* předmětem SJM. Za jeho splnění odpovídá manžel, který jej převzal, především svým výlučným majetkem, jakož i majetkem, který spadá do SJM. Konkrétní zákonná úprava pořadí majetku, z něhož se věřitel může uspokojit, však v našem právním řádu chybí. Výkonem rozhodnutí může být nadto postiženo celé SJM. Platná právní úprava tak jednoznačně preferuje ochranu třetích osob, a to mnohdy i na úkor druhého manžela.³² Práva druhého manžela jsou z tohoto ohledu chráněna tím, že zákon neumožňuje věřiteli postihnout jeho výlučný

³² Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 105.

majetek a nejedná-li se o závazek solidární. Dostačující postih druhého manžela je proto třeba spatřovat již v tom, že tento je povinen strpět výkon rozhodnutí vedený věřitelem na majetek tvořící předmět SJM.

Není zcela jednoznačné, zda a jakým způsobem hodnotit onu míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů. Zda je tedy pro její správné posouzení nutno vycházet z průměrných, objektivních, převažujících majetkových poměrů ve společnosti, nebo zda vyjít z konkrétních majetkových poměrů manželů. Podle většinového názoru se však hledisko míry majetkové přiměřenosti musí vztahovat ke *konkrétní majetkové situaci manželů*, tedy ke konkrétnímu a individualizovanému společnému jmění manželů v jeho celém rozsahu.³³

Zvláštní pozornost zasluhují situace, kdy právním důvodem vzniku závazku jednoho z manželů není právní úkon, ale je jím porušení právní povinnosti. Tyto případy občanský zákoník totiž ve svých ustanoveních nikde výslovně neupravuje, a nerozlišuje tak závazky podle právního důvodu jejich vzniku. Řešení je poté nutno hledat v ustanovení § 853 OZ,³⁴ které připouští možnost použití norem občanského zákoníku *per analogiam*. Proto se i na závazky vzniklé z porušení právní povinnosti budou analogicky aplikovat ta ustanovení občanského zákoníku, která podmiňují zařazení závazku do SJM rozsahem jeho míry přiměřenosti majetkovým poměrům manželů.

S ohledem na rozmanitost majetkoprávních vztahů mezi manžely nemusí být vždy zcela zřejmé, zda určitý majetek či závazek ještě je součástí SJM, nebo naopak již není. Se zřetelem k tomu obsahuje občanský zákoník v § 144 tzv. *vyvrátitelnou právní domněnku společného jmění*.³⁵ Tato právní domněnka byla koncipována zejména za účelem ochrany práv a oprávněných zájmů třetích osob a její zákonná úprava je zcela opodstatněná vzhledem k široké možnosti modifikace předmětu SJM prostřednictvím smluv uzavřených mezi manžely, kterou občanský zákoník připouští. Uvedenou právní domněnku lze potom účinně vyvrátit především poukazem na existenci smluv podle § 143a, kterých se ale manželé mohou dovolávat

³³ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 588.

³⁴ § 853 OZ – „Občanskoprávní vztahy, pokud nejsou zvláště upraveny ani tímto, ani jiným zákonem, se řídí ustanoveními tohoto zákona, která upravují vztahy obsahem i účelem jim nejbližší.“

³⁵ § 144 OZ – „Pokud není prokázán opak, má se za to, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů.“

vůči jiným osobám jen tehdy, jestliže jim obsah takových smluv byl znám. Důkazní břemeno o tom zatěžuje manžele.³⁶

Pro úplnost je třeba doplnit, že stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu včetně akcií ani nabytí členských práv a povinností členů družstva podle ustanovení § 143 odst. 2 OZ účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev. Toto ustanovení je důsledkem širokého pojetí předmětu SJM a má zabránit vzniku nejružnějším pochybnostem o jeho rozsahu. Praktickým důsledkem této legislativní úpravy je, že rozhoduje-li soud po zániku SJM o jeho vypořádání, může být obchodní podíl přikázán jen tomu manželovi, který je v obchodní společnosti společníkem.³⁷

Co se týká vlastnictví obchodního podílu manžely, je nutné upozornit na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 7. 2004, sp. zn. 22 Cdo 700/2004. Podle názoru Nejvyššího soudu je s obchodním podílem spjata majetková hodnota, která je ve smyslu § 118 odst. 1 OZ jinou majetkovou hodnotou a jako taková může být předmětem občanskoprávních vztahů. Jestliže i jen jeden z manželů nabude za trvání manželství a z prostředků patřících do SJM obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, stává se tím získaný majetek (hodnota obchodního podílu) ze zákona součástí SJM, neboť to přímo vyplývá z ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) OZ. Důsledkem ustanovení § 143 odst. 2 OZ je toliko oddělení či odlišení právního postavení společníka-manžela, jenž se stal společníkem obchodní společnosti, od právního postavení druhého manžela, který se společníkem nestal. Manžel-společník je také omezen v nakládání s obchodním podílem, pokud nejde o jeho obvyklou správu ve smyslu § 145 odst. 2 OZ, neboť stejnou měrou, jakou náleží jemu, náleží i druhému manželovi.

4.4 Vylučný majetek manželů

Jako *vylučný majetek* manželů označujeme takový majetek, který netvoří předmět SJM ani předmět podílového spoluvlastnictví mezi manžely. Je jím samostatný, oddělený majetek, který je ve vylučném vlastnictví každého z manželů.

³⁶ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 593.

³⁷ Tamtéž, s. 588.

Právní režim výlučného majetku a jeho rozsah je upraven jinými zákonnými pravidly než majetek v SJM. Základní odlišnost spočívá v tom, že do výlučného majetku může manžel nabyt jen tehdy, pokud to zákon připouští (nebudeme-li uvažovat modifikovaný právní režim).³⁸

Druhý manžel nemá k výlučnému majetku manžela žádné právo a zásadně tak není oprávněn s takovým majetkem jakkoli disponovat bez zmocnění manžela-vlastníka. Avšak pokud výlučný majetek nese užitky,³⁹ stávají se tyto předmětem SJM. Jinak je tomu v případě závazků týkajících se výlučného majetku jednoho z manželů, které se součástí SJM naopak nestávají. To znamená, že předmětem SJM se stávají toliko *výnosy, příp. užitky a přírůstky* výlučného majetku, nikoli však závazky s ním spojené. Nelze tak přehlédnout jistou nevyváženost postavení manžela, který do společného jmění přináší pouze výnosy svého výlučného majetku. Z hlediska *de lege ferenda* bude žádoucí tuto právní konstrukci změnit.

Konkrétně je (jsou) z předmětu společného jmění zákonem vyloučen (-y):

1. *věci, které nemůže občan nabyt (res extra commercium);*
2. *majetek nabytý každým z manželů před uzavřením manželství.* Pro vyloučení majetku z předmětu SJM je v tomto případě rozhodující doba jeho nabytí;
3. *majetek nabytý za trvání manželství dědictvím nebo darem.* Zákonem je tak vyloučen majetek nabytý na základě konkrétních právních titulů, v nichž se odráží nedostatek zásluhovosti jednoho z manželů na nabytí tohoto majetku. V daném případě se může jednat o některý z dědických titulů nebo o darovací smlouvu. Vlastníkem zděděného či darovaného majetku se potom stává výlučně manžel, který majetek zdědil nebo který byl obdarován. V případech, kdy oba manželé jsou dědici nebo oba jsou obdarováni, vzniká jim k takto nabytému majetku podílové spoluvlastnictví;
4. *majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela.* Jde o věci získané výměnou za věc nebo z výtěžku prodeje věci, která byla ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů, a proto i věc takto získaná zůstává nadále ve výlučném vlastnictví tohoto manžela. Tyto případy tzv. transformací nelze kvalifikovat jako nabytí majetku nového nebo rozmnožení dosavadního majetku za trvání

³⁸ Dvořák, J. *Majetkové společenství manželů*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 123.

³⁹ Jako příklad se běžně uvádí úroky z vkladu náležejícího pouze jednomu z manželů. Tyto úroky potom tvoří předmět SJM.

manželství. Jsou chápány jako majetková změna (transformace) ve sféře výlučného vlastnictví některého z manželů, která nijak neovlivňuje právní režim takto nabytého majetku;

5. věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů. Není rozhodující samotná povaha věci. Podle judikatury musí věc skutečně sloužit osobní potřebě jednoho z manželů, a nestačí tak pouhé konstatování, že věc by k takovému účelu mohla sloužit.⁴⁰ Jestliže tyto věci byly pořízeny ze zdrojů společného jmění, potom je nutné v rámci vypořádání jejich hodnotu kompenzovat ve prospěch majetkového společenství, na jehož úkor byly získány. Soudní praxe dovodila, že jde-li o věc nikoli obvyklé osobní potřeby, měl by manžel, který tyto hodnoty za trvání manželství získal, nahradit to, co ze společného majetku bylo na tento majetek vynaloženo;⁴¹
6. věci vydané podle předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka.⁴²

Majetek, který je ve výlučném vlastnictví manžela, spravuje každý z manželů samostatně. Do výkonu této správy může druhý manžel zasáhnout pouze na základě zvláštního zmocnění, kterým jeden manžel přenáší správu svého výlučného majetku na druhého manžela.⁴³

Nejvyšší soud se již několikrát zabýval otázkou, zda do SJM patří nemovitost koupená za trvání manželství, jestliže byli oba manželé kupujícími, avšak kupní cena byla zaplacená z finančních prostředků ve výlučném vlastnictví jen jednoho z nich. Ve svém rozsudku ze dne 19. 4. 2000, sp. zn. 22 Cdo 1658/98, judikoval, že v případě, kdy kupní cena nemovitosti byla zaplacená zcela z výlučných prostředků jednoho z manželů, ale kupujícími byli oba manželé (*oba byli účastníky* kupní smlouvy), kteří oba jasně projevili vůli nabyt tuto nemovitost do SJM, je právě tato vůle rozhodující z hlediska určení zda nemovitost patří, či nepatří do jejich společného jmění.⁴⁴

⁴⁰ Kategorie věcí sloužících osobní potřebě je v judikatuře soudů vykládána poměrně úzce, řadí se k nim šatstvo nebo jiné předměty, obvyklé a přiměřené osobní potřeby.

⁴¹ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 128.

⁴² Těmito právními předpisy jsou především zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků majetkových křivd, zák. č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

⁴³ Přenos správy majetku bývá v praxi nejčastěji realizován formou *příkazní smlouvy* (§ 724 an. OZ).

⁴⁴ Srov. R NS ze dne 17. 10. 2001, sp. zn. 22 Cdo 1659/2000.

V této souvislosti je nutné upozornit ještě na další právní názor Nejvyššího soudu vyjádřený v jeho rozsudku ze dne 2. 12. 2003, sp. zn. 22 Cdo 980/2003. Podle něj jestliže byla cena pořizované věci zcela zaplacená z výlučných prostředků jednoho z manželů a *jen tento manžel byl účastníkem* kupní smlouvy, pak nepatří tato věc do BSM (nyní SJM), nýbrž je jeho osobním vlastnictvím.

Při výkladu o výlučném majetku manželů je rovněž potřebné vyjádřit se k právnímu režimu úroků z vkladu jednoho manžela. Jak již bylo uvedeno výše, úroky z vkladu náležejícího jen jednomu z manželů nepochybně patří do SJM. Nadto s odkazem na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 3. 2005, sp. zn. 22 Cdo 798/2004, pokud byla věc koupena zčásti i za tyto úroky, patří do SJM, byť na její pořízení byly použity převážnou mírou i výlučné prostředky jen jednoho z manželů.

4.5 Správa společného jmění manželů

Právní úprava správy společného majetku manželů musí umožňovat, aby každý manžel měl oprávnění podílet se na správě jejich společného majetku, a současně musí stanovit určité meze, aby jeden z manželů bez vědomí druhého majetek z majetkového společenství nevyvedl a nepoužil ke svým individuálním zájmům.⁴⁵ Zákonná úprava správy společného jmění musí dále reflektovat skutečnost, že míra účasti každého z manželů na něm není vyjádřena žádným podílem, proto je též každý z manželů vlastníkem každé společné věci, přičemž je omezen stejným právním postavením druhého manžela.

Současná právní úprava správy společného majetku manželů je založena na zásadě *rovnosti* mezi mužem a ženou. Oba manželé tak mají ke společnému majetku stejná práva a stejné povinnosti.

Základem právní úpravy správy SJM je ustanovení § 145 OZ, které ve svém odst. 1 stanoví, že *majetek, který tvoří společné jmění manželů, užívají a udržují oba manželé společně*. Tímto ustanovením zákon vyjadřuje, že jde pouze o právo manželů společně udržovat a užívat takový majetek, nikoli o jejich povinnost. O tom, jak bude majetek skutečně užíván, by se manželé měli dohodnout,⁴⁶ avšak jako výchozí princip zakotvuje občanský zákoník *společné užívání oběma manžely*.

⁴⁵ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 143

⁴⁶ U některých věcí, jež jsou předmětem SJM, nebude vůbec praktické, aby je manželé užívali a udržovali společně.

Manželé dále, aniž by zde byla výslovná zákonná úprava, hradí též společně náklady na věci vynaložené nebo spojené s jejich užíváním nebo udržováním. Je důležité mít na zřeteli, že povinnost hradit náklady na tyto věci, vynaložené nebo spojené s jejich užíváním a udržováním, zatěžuje oba manžele, nikoliv tedy pouze toho, kdo tu kterou věc v konkrétním případě skutečně, resp. převážně užívá.

Ustanovení § 145 odst. 2 OZ dále stanoví, že *obvyklou správou majetku náležejícího do společného jmění manželů může vykonávat každý z manželů. V ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů.* V odborné literatuře je pojem *správa* definován jako hospodářsky účelné využití majetku. Správu majetku tak můžeme vymezit jako veškeré aktivity, jejichž účelem je řádná péče o něj a kdy rozsah těchto aktivit je určen povahou a kvalitou věci. Jako rozhodující poznatek z hlediska správy společného majetku bude proto vždy určení, které úkony patří do *obvyklé správy* majetku a které úkony tuto obvyklou správu přesahují. Rámec obvyklé správy potom překračují takové úkony, jimiž se mění podstata majetku nebo se snižuje jeho hodnota významným způsobem. *Obvyklou správou* společného majetku bude představovat zejména obstarávání běžných oprav, úkony související se zajištěním chodu společné domácnosti, jakož i plnění pravidelných finančních povinností domácnosti. Naopak za obvyklou správu nebude považováno darování nemovitosti nebo poskytnutí daru nikoli nepatrné hodnoty třetí osobě anebo zastavení nemovitosti.⁴⁷ S ohledem na rozhodovací praxi soudů lze dovodit, že při rozhodování soudu o tom, zda se jedná o obvyklou správu či ostatní záležitost, se neuplatní jednostranně jen subjektivní kritérium, které by přihlíželo pouze ke konkrétním majetkovým poměrům manželů, nýbrž soudy budou přihlížet i k obecné průměrné majetkové situaci stavu, k němuž budou manželé příslušet.⁴⁸

K právním úkonům, které přesahují meze obvyklé správy společného majetku zákon vyžaduje *souhlas obou* manželů. Nedodržení této zákonné podmínky má za následek *relativní neplatnost* právního úkonu podle § 40a OZ. Požadavek souhlasu pro úkony přesahující obvyklou správu není v zákoně provázen stanovením *náležitosti* takového souhlasu. Může být proto udělen jak výslovně, tak konkludentně, dále může být udělen jak před právním úkonem, jehož se týká, tak i dodatečně po jeho provedení.

⁴⁷ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 596.

⁴⁸ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 146.

Judikatura Nejvyššího soudu zachovává výklad, podle něhož není při nabytí věci kupní smlouva úkonem, který se týká společné věci, a tudíž kupující manžel nepotřebuje ani tehdy, nejde-li o obvyklou správu, souhlas druhého manžela k použití společných peněžních prostředků.⁴⁹ Rozlišování obvyklé správy a ostatních záležitostí ve smyslu § 145 OZ má opodstatnění jenom tehdy, jedná-li se o majetek náležející do SJM. Jestliže tedy kupní smlouvou má být věc do SJM teprve získána, pak tuto smlouvu nelze považovat za právní úkon týkající se majetku náležejícího do SJM, a to i tehdy, kdy na zaplacení kupní ceny by mělo být použito společných peněz bez souhlasu druhého manžela. Nepřichází v úvahu dovolání se neplatnosti kupní smlouvy ve smyslu ustanovení § 40a, § 145 odst. 2 OZ.

S názorem Nejvyššího soudu se ztotožňuji, s výjimkou možnosti použití společných peněžních prostředků bez souhlasu druhého manžela. Občanský zákoník na žádném místě výslovně neřeší souhlas či nesouhlas druhého manžela s použitím společných peněžních prostředků. Jak již bylo uvedeno výše, peněžní prostředky bez ohledu na jejich formu do SJM nepochybně patří a řadíme je na stranu aktiv, resp. tvoří majetek společného jmění manželů. Jsem proto toho názoru, že pro dispozice se společným majetkem ve formě peněžních prostředků, nejde-li o obvyklou správu, je požadavek souhlasu druhého manžela zcela namístě. S ohledem na ustanovení § 145 OZ, které dopadá na správu majetku ve společném jmění, tak musím konstatovat, že lze jen těžko najít zákonnou oporu pro vyloučení peněžních prostředků v těchto případech z jeho režimu. Takováto praxe však na druhou stranu může vyhovovat praktickým potřebám, jistotě a bezpečnosti právního obchodu a zároveň chrání třetí osoby, byť se tak namnoze děje, a to zcela účelově, na úkor právního postavení druhého manžela. Z hlediska *de lege ferenda* se domnívám, že popsany legislativní stav je neudržitelný, přičemž ani právní úprava správy SJM v návrhu nového občanského zákoníku nepřináší v tomto směru uspokojivé řešení (*srov.* § 583 a § 584 návrhu nového OZ).

Co se týká závazku zaplatit kupní cenu vyplývající z uzavřené kupní smlouvy jedním z manželů, bude tento se zřetelem k ustanovení § 143 odst. 1 písm. b) OZ předmětem SJM jenom tehdy, pokud bude zachovávat míru majetkové přiměřenosti manželů. Bude-li tuto míru přesahovat, stane se součástí SJM pouze na základě souhlasu druhého manžela. Sama nabytá věc potom bude v každém případě ve

⁴⁹ *Srov.* Rozsudek NS ze dne 29. 4. 1997, sp. zn. 2 Cdo 177/97.

společném jmění. Zároveň je důležité upozornit na skutečnost, že na základě souhlasu uděleného manželem ve smyslu § 145 odst. 2 OZ se smlouvou uzavřenou druhým manželem nestává tento jejím účastníkem. Význam uděleného souhlasu se totiž vyčerpává umožněním platného uzavření konkrétní smlouvy.

4.5.1 Souhlas k podnikání podle § 146 OZ a další prostředky ochrany nepodnikajícího manžela

Speciální právní úpravu správy SJM obsahuje občanský zákoník ve svém ustanovení § 146. Z důvodu ochrany manžela podnikatele je zde stanoveno, *že použití majetku ve společném jmění manželů nebo jeho části k podnikání je možné jen se souhlasem druhého manžela*. Ustanovení § 146 tak reaguje na četné případy, kdy jeden z manželů k výkonu podnikatelské činnosti používá nejen svůj výlučný majetek, ale i majetek ve společném jmění.⁵⁰ Podnikání je nutno chápat jako činnost, z níž výnosy náležejí oběma manželům a která obvykle slouží i k získávání hodnot náležejících do SJM. Potom ovšem nelze opomenout a z předmětu SJM ani vyloučit výdaje a závazky podnikajícího manžela, které mu vznikly v souvislosti s jeho podnikáním, neboť je nelze oddělovat od podnikání, z něhož má prospěch i druhý manžel.⁵¹

Možnost, aby majetek ve SJM nebo jeho část mohl jeden z manželů použít k podnikání, podmiňuje zákon souhlasem druhého manžela.⁵² Podle názoru Nejvyššího soudu vyjádřeném v jeho rozsudku ze dne 23. 2. 1999, sp. zn. 2 Cdon 2072/97, jde o *obecný (generální) předem daný souhlas* manžela podnikatele poté, co tento zahájil podnikání, a to před prvním právním úkonem, při němž měl být v souvislosti s jeho podnikáním použit majetek (jeho část) náležející do SJM. Musí tedy podle Nejvyššího soudu jít o souhlas k použití jakéhokoli (blíže neurčeného) majetku ve SJM za uvedeným účelem a kdykoli později. Souhlas k jednorázovému použití majetku ve SJM na konkrétní podnikatelský účel sám o sobě tedy není souhlasem ve smyslu ustanovení § 146 OZ. Zákon nevyžaduje pro tento souhlas písemnou formu, může být proto učiněn ústně, nebo i konkludentně.

⁵⁰ Co se rozumí *podnikáním* a kdo je to *podnikatel* srov. § 2 odst. 1, 2 ObchZ.

⁵¹ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 598.

⁵² Podle judikatury jde o jednostranný úkon adresovaný druhému manželovi.

§ 146 OZ dále stanoví, že *k dalším právním úkonům souvisejícím s podnikáním již souhlas druhého manžela není třeba* (viz také citovaný judikát NS). Při logickém výkladu použitého pojmu „*první použití majetku*“ lze akceptovat názor, že jde o takové použití společného majetku, který ve svých důsledcích vede k soustavné činnosti prováděné samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.⁵³

Lze dovodit, že podnikání manžela podle § 146 je vždy nutné považovat za úkon, který *přesahuje* obvyklou správu ve smyslu § 145 odst. 1. Pokud takovýto souhlas druhým manželem nebyl dán, přichází do úvahy aplikace ustanovení § 145 odst. 2 umožňující, aby se tento manžel dovolal relativní neplatnosti právního úkonu podle § 40a.

Soudní praxe dovodila, že souhlas podle § 146 má jen ten důsledek, že právní úkony podnikajícího manžela při dispozici se společným majetkem nejsou relativně neplatné ve smyslu § 145 odst. 2 a § 40a, ovšem sám o sobě nemůže vyloučit oprávnění druhého z manželů společný majetek užívat.⁵⁴

Vedle souhlasu podle § 146 poskytuje občanský zákoník manželu nepodnikateli ochranu ještě v několika dalších případech. Předně se jedná o možnost *zúžení* společného jmění manželů *rozhodnutím soudu* danou § 148 odst. 2 OZ. Získal-li jeden z manželů oprávnění k podnikatelské činnosti nebo stal-li se neomezeně ručícím společníkem v obchodní společnosti, *zúží* soud na *návrh* některého z manželů společné jmění až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Zákon tak soudu ukládá, aby určitým způsobem rozhodl tzn. že soud nemá možnost rozhodnout jinak. Jsou-li prokázány požadované skutečnosti, soud musí rozhodnout tak, že návrhu vyhoví. Důvodem k podání návrhu není otázka úspěšnosti či neúspěšnosti podnikajícího manžela při podnikání, ale je jím již samotná skutečnost, že se rozhodl podnikat, a za tímto účelem si vyřídil podnikatelské oprávnění. Právní úprava nevyklučuje možnost *opětovného rozšíření* takto zúženého SJM. K tomu však podle § 148 odst. 4 OZ může dojít jen rozhodnutím soudu, a to na návrh jednoho z manželů.

⁵³ Pelikánová, I. a kol. Obchodní právo. 1. díl., 2. přepracované vydání, Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 49-50.

⁵⁴ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 598-599. V odborné literatuře se setkáváme i s jiným názorem, viz Dvořák J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 150.

Další z prostředků ochrany nepodnikajícího manžela je obsažen v ustanovení § 148 odst. 3 OZ, které zakotvuje institut *rozdělení příjmů z podnikání mezi manžely*. K rozdělení příjmů z podnikání může dojít tehdy, je-li podnikatelská činnost po rozhodnutí soudu podle § 148 odst. 2 OZ vykonávána podnikatelem *společně* nebo *za pomoci* manžela, který není podnikatelem. O poměru, v jakém se příjmy mezi manžely rozdělí, rozhoduje v první řadě zákonem předpokládaná *písemná smlouva* mezi manžely. Pokud ale taková smlouva nebyla uzavřena, rozdělí se příjmy mezi manžely *rovným dílem*. Z rozhodovací praxe soudu lze dovodit, že pracovní činnost manžela, kterou vykonává jako spolupracující osoba s manželem podnikatelem, není podnikáním.⁵⁵ Platná právní úprava neumožňuje vznik pracovního poměru mezi manžely.

4.5.2 Správa společných bezhotovostních peněžních prostředků

Z dosavadního výkladu je patrné, že peněžní prostředky tvoří součást SJM, splňují-li zákonem stanovená kritéria. Hotovostní peníze jsou předmětem občanskoprávních vztahů a podléhají obecnému právnímu režimu správy SJM podle § 145 OZ. Mnohem složitější je však situace, jsou-li peníze v bezhotovostní podobě uloženy na účtu u bank, spořitelen a jiných peněžních ústavů (dále jen „peněžní ústav“), a nemají tedy formu hmotných věcí.

Přikláním se k názoru, podle něhož zřízení účtu u peněžního ústavu jedním manželem nelze kvalifikovat jako správu společného majetku ve smyslu § 145 OZ.⁵⁶ Můžeme potom dovodit, že každý z manželů je oprávněn zřídit si u peněžního ústavu účet bez souhlasu druhého manžela. K založení účtu u peněžního ústavu dochází nejčastěji uzavřením některé z tzv. bankovních smluv upravených obchodním zákoníkem, a to *smlouvou o běžném účtu* § 708 an. ObchZ a *smlouvou o vkladovém účtu* § 716 an. ObchZ.⁵⁷

Úvodem je nutné upozornit, že obchodní zákoník výrazně rozlišuje mezi *nakládáním s účtem* a *nakládáním s peněžními prostředky na účtu*; jde o úpravu kogentní, od níž se smluvní strany nemohou odchýlit ani ji vyloučit. Nakládáním s účtem se rozumí úkony, které se týkají účtu samotného a ze zákona přísluší zásadně

⁵⁵ Rozsudek NS ze dne 2. 4. 2002, sp. zn. Cdo 1717/2000.

⁵⁶ Dvořák J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 152.

⁵⁷ Pro obě smlouvy vyžaduje obchodní zákoník písemnou formu.

majiteli účtu.⁵⁸ Jiná osoba než majitel účtu je oprávněna nakládat s účtem jen na základě jím udělené zvláštní plné moci, na níž je podpis majitele úředně ověřen.

Nakládáním s peněžními prostředky na účtu se rozumí předávání příkazů bance k výplatám a platbám z účtu.⁵⁹ Obecně platí, že s peněžními prostředky na účtu mohou nakládat osoby, které jsou uvedeny v podpisových vzorech předaných majitelem účtu bance. Na podpisové vzory se vztahují náležitosti plné moci podle § 31 odst. 1 a 4 OZ. Požadavek uvedení v podpisových vzorech platí zásadně i pro majitele účtu. Není-li majitel účtu v podpisovém vzoru uveden jako osoba oprávněná nakládat s peněžními prostředky na účtu, má takové oprávnění jen za podmínky, že je jeho oprávnění nakládat s peněžními prostředky sjednáno ve smlouvě samotné.⁶⁰

Obchodní zákoník používá v ustanoveních § 708 an. termín *majitel účtu*, i když účet sám o sobě žádnou majetkovou hodnotu nemá a peněžní prostředky na něm uložené jsou v majetku peněžního ústavu. Za majitele účtu je třeba z pohledu ustanovení ObchZ o běžném a vkladovém účtu považovat osobu, pro kterou peněžní ústav zřídil na základě smlouvy účet. Na základě smlouvy o běžném nebo vkladovém účtu je peněžní ústav povinen přijmout na účet peněžité vklady učiněné majitelem účtu nebo platby uskutečněné v jeho prospěch bez zřetele k tomu, kdo je majitelem peněžních prostředků, které se tímto způsobem na účet ukládají. Při provádění výplat z účtu se peněžní ústav řídí pokyny majitele účtu; skutečnost, kdo je nebo byl majitelem peněžních prostředků uložených na účtu, je zde bez významu. Peněžní ústavy tedy umožňují otevření účtu vedeného na jméno jednoho manžela, který se tak stává majitelem konkrétního účtu. Pro peněžní ústav je potom rozhodující osoba manžela-majitele účtu, přičemž přezkoumávat vlastnictví uložených peněžních prostředků peněžnímu ústavu nepřísluší. Samotné vlastnictví účtu dokládá toliko oprávnění manžela s účtem disponovat, aniž by však zakládalo domněnku o výlučném vlastnictví tohoto manžela k uloženým peněžním prostředkům. Právě naopak jedná-li se o peníze nabyté za trvání manželství, uplatní se vyvratitelná právní domněnka podle ustanovení § 144 OZ.

Na tomto místě bych poukázal na problematiku související s výkonem rozhodnutí vedeného věřitelem povinného manžela na účet druhého manžela. Oprávnění (nároky) majitele účtu na vyplacení peněžních prostředků nebo zůstatku z účtu

⁵⁸ Podle § 709 odst. 3 ObchZ sem patří: uzavření smlouvy, její změny a ukončení vztahu smlouvou založeného.

⁵⁹ Plíva, S. Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI, a. s., 2006, s. 295.

⁶⁰ Tamtéž.

představuje *pohledávku z účtu u peněžního ústavu*, kterou lze postihnout výkonem rozhodnutí podle ustanovení § 303 až § 311 OSŘ. Kdo je vlastníkem uložených peněžních prostředků, je zde zcela nerozhodné; podstatnou je tak pouze skutečnost, kdo je majitelem účtu, neboť jedině on má pohledávku z účtu u peněžního ústavu, kterou lze postihnout výkonem rozhodnutí. Uvedené platí i v případě, že peněžní prostředky patřící do SJM byly uloženy na účet, jehož majitelem je jen jeden z manželů. Předmětem výkonu rozhodnutí příkazáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu je tak *nárok majitele účtu na výplatu peněžních prostředků*, nikoli peněžní prostředky samotné. Výkon rozhodnutí může být nařízen a proveden jen proti tomu, kdo je podle k výkonu navrženého rozhodnutí, popřípadě jiné listiny, podle zákona způsobilé k soudnímu výkonu rozhodnutí, povinnou osobou. V případě, že povinná osoba není majitelem účtu, a nemá tedy ani pohledávku z účtu, jejíhož příkazání se věřitel nařízením výkonu rozhodnutí domáhá, není možné výkon rozhodnutí příkazáním této pohledávky z účtu nařídit ani provést, i kdyby peněžní prostředky, které jsou na účtu uloženy, patřily před vložením na účet povinnému, popřípadě by patřily do společného jmění povinného a jeho manžela. Podle názoru Nejvyššího soudu⁶¹ tak může být výkon rozhodnutí příkazáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu podle ustanovení § 303 an. OSŘ nařízen a proveden jen u pohledávky z účtu, *jehož majitelem je povinný manžel*. Jiná pohledávka z účtu není způsobilým předmětem výkonu rozhodnutí, ani kdyby na účet druhého manžela byly vloženy peněžní prostředky manžela povinného, případně peněžní prostředky patřící do SJM.

Tento závěr ovšem nelze vykládat tak, že by takovéto peněžní prostředky nebylo vůbec možné postihnout cestou výkonu rozhodnutí. V závislosti na tom, z jakého právního titulu byly peněžní prostředky na účet uloženy, se může věřitel vůči majiteli účtu (jako poddlužníku) domáhat nařízení výkonu rozhodnutí příkazáním tzv. *jiné peněžité pohledávky povinného*, popřípadě postižením tzv. *jiného majetkového práva povinného*; předmětem výkonu rozhodnutí by tu byla pohledávka povinného nebo jeho jiné majetkové právo, na základě kterého má vůči majiteli účtu právo na prostředky vložené na účet.

Nelehké otázky potom vyvstávají také v případech, kdy manžel přečerpal svůj účet v mezích bankou povoleného limitu, čímž zároveň převzal *závazek* tento úvěr

⁶¹ Usnesení NS ze dne 14. 4. 2000, sp. zn. 21 Cdo 1774/99.

zaplatit. Takový závazek se za splnění zákonných podmínek stane i součástí SJM. Právní režim majetkového společenství manželů může tedy znatelně ovlivnit určení toho z manželů, na kterého může být veden výkon rozhodnutí, jakož i to, co může být tímto výkonem rozhodnutí postiženo. Proto závazek, jenž není součástí SJM, nemůže být uspokojen výkonem rozhodnutí nařízeným na účet druhého manžela, prokáže-li tento, že na účtu jsou uloženy prostředky nespádající do společného jmění.⁶²

Závěrem tohoto výkladu je tedy možné shrnout, že podle platné právní úpravy není z hlediska soudního výkonu rozhodnutí rozhodné vlastnictví složených peněžních prostředků na účtu u banky. Rozhodující je vždy osoba věřitele, tzn. *osoba oprávněného ze závazkového vztahu k bance*, která má za bankou pohledávku na výplatu z účtu.

Současná právní úprava této problematiky, a to jak hmotněprávní, tak i procesní, trpí celou řadou nedostatků, s nimiž se jen s obtížemi vyrovnává jak právní praxe, tak i samotná teorie. *De lege ferenda* bude nutné tento neuspokojivý legislativní stav upravit způsobem, který bude dostatečně chránit práva a oprávněné zájmy jak manželů samotných, tak i třetích osob.

4.6 Modifikace společného jmění manželů

Zákonná úprava společného jmění manželů v občanském zákoníku umožňuje manželům měnit její jednotlivá pravidla tak, aby co možná nejvíce vyhovovala potřebám manželů. Podkladem takovýchto modifikací zákonné úpravy manželského majetkového společenství může být buď *smlouva*, jejíž uzavření zákon připouští, nebo jím může být *rozhodnutí soudu*. Pro oblast vzájemných majetkových vztahů mezi manžely je to právě smluvní modifikace, jejíž zakotvení v právním řádu vede k posílení prvků smluvní autonomie vůle manželů.

Připouští-li zákon smluvní modifikaci zákonného majetkového režimu, je třeba respektovat podmínky, při jejichž splnění je tato modifikace přípustná.⁶³ Stejně tak zákon klade důraz i na dodržení určité formy smluvních modifikací majetkoprávních manželských vztahů. Obecným evropským standardem zůstává forma *veřejné*

⁶² K obdobným problémům dochází i v případě zániku a vypořádání SJM.

⁶³ *Dvořák, J.* Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 183.

listiny.⁶⁴ Nejinak je tomu i v našem platném občanském zákoníku, který pro všechny smlouvy, jimiž se modifikuje SJM, vyžaduje formu notářského zápisu.

Podle platné právní úpravy v občanském zákoníku můžeme tedy rozlišovat několik způsobů modifikace zákonné úpravy SJM:

- a) *změny v rozsahu společného jmění manželů*:
 1. smlouvou – rozšíření i zúžení (§ 143a odst. 1),
 2. rozhodnutím soudu – pouze zúžení (§ 148 odst. 1, 2);
- b) *změna doby vzniku společného jmění manželů* (§ 143a odst. 2);
- c) *změna správy společného jmění manželů* (§ 147).

4.6.1 Změny v rozsahu společného jmění manželů

Změny v rozsahu SJM založené smlouvou

Manželé mohou *smlouvou* uzavřenou formou *notářského zápisu* rozšířit nebo zúžit zákonem stanovený rozsah SJM. Tato možnost se podle zákona týká nejen rozsahu majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti, nýbrž i majetku a závazků, které již jsou předmětem SJM. Předmětem této smlouvy mohou být i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky. Jestliže je předmětem smlouvy nemovitost, která již náleží do společného jmění manželů nebo do výlučného majetku jednoho z nich, nabývá smlouva účinnosti *vkładem* do katastru nemovitostí.⁶⁵ V tomto případě je smlouva titulem, podle kterého katastrální úřad vloží vlastnické právo i pro druhého manžela.⁶⁶

Rozšířením zákonem stanoveného rozsahu SJM se omezuje vlastnictví manžela ve prospěch majetkového společenství. To znamená, že součástí společného jmění se tak může stát majetek a závazky, které občanský zákoník v § 143 odst. 1 z předmětu SJM výslovně vylučuje.

Zúžením zákonného rozsahu SJM se rozumí, že majetek a závazky, jež by jinak tvořily předmět společného jmění, se smlouvou, uzavřenou mezi manžely, z jeho předmětu vyjímá a zůstává ve vlastnictví (věřitelství) každého z manželů.⁶⁷ Zúžením

⁶⁴ Tamtéž, s. 184, srov. § 134 OSŘ.

⁶⁵ Viz. § 143a odst. 1 OZ.

⁶⁶ Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné. Sv. I., 4. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2005, s. 392.

⁶⁷ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 194.

SJM se tak rozšiřuje zákonem stanovený okruh vyluk z předmětu společného jmění. K takto vyloučenému majetku a závazkům ze SJM je napříště uplatňován obecný vlastnický či závazkový režim. Zúžení rozsahu SJM může být provedeno až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.⁶⁸ Přičemž ta část majetku, která byla smluvně z předmětu SJM vyloučena, podléhá vypořádání v rozsahu svého vynětí. Se zřetelem k ustanovení § 149 odst. 4 OZ se pro vypořádání po zúžení bude postupovat obdobně podle obecných pravidel jako při zániku SJM. Uzavření smlouvy podle § 143a odst. 1 OZ tak jednoznačně posiluje majetkovou samostatnost manželů. Kromě věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti (dohodnou-li se tak) nemají manželé v důsledku uzavření smlouvy jiný společný majetek. Nabývá-li jeden z manželů majetek, nabývá jej sám pro sebe, nabývají-li manželé společně, nabývají do podílového spoluvlastnictví. Pokud jeden z manželů zcizuje věc, nevyžaduje se souhlas druhého manžela. Bez existence smlouvy o zúžení rozsahu SJM nemohou dále manželé za trvání manželství činit vůči sobě navzájem žádné právní úkony k předmětu společného jmění, kterými by sledovali převod vlastnického práva z jednoho manžela na manžela druhého.⁶⁹

K jakýmkoliv smluvně založeným změnám rozsahu SJM zákon, pod sankcí absolutní neplatnosti, vyžaduje formu *notářského zápisu*, jehož náležitosti stanoví zvláštní zákon.⁷⁰ Notářský zápis má povahu *veřejné listiny*, a platí pro něj tedy *presumpce správnosti*. Takové zpřísnění právní formy smluv podle § 143a vyžaduje zejména závažnost jejich dopadu jak na vzájemné právní vztahy mezi manžely, tak i na právní vztahy ke třetím osobám. Především potom v zájmu ochrany práv třetích osob stanoví občanský zákoník v § 143a odst. 4, že těchto smluv, resp. jejich obsahu se mohou manželé dovolávat vůči třetím osobám jenom tehdy, jestliže třetím osobám byl obsah těchto smluv znám. Zásada veřejnosti ve vztahu k podmínce notářského zápisu se tak uplatňuje jen omezeně.

V této souvislosti bych poukázal na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2004, sp. zn. Cdo 279/2003, podle něhož z účelu ustanovení § 143a odst. 4, jímž je ochrana právního postavení třetích osob (věřitelů), vyplývá, že možnost dovolat se dohody podle § 143a odst. 1 až 3 může být dána manželu povinného v rámci

⁶⁸ *Věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti* zákon blíže nevymezuje. Které věci to jsou je tak ponecháno judikatuře. Představují jakousi minimální hranici, která zachovává institut SJM; nelze je nikdy vyloučit ze společného jmění (např. vybavení kuchyně, zařízení obývacího pokoje či ložnice).

⁶⁹ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 591.

⁷⁰ Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění jeho pozdějších novel.

exekučního řízení jen tehdy, byl-li obsah dohody věřiteli neboli oprávněnému znám *nejpozději ke dni vzniku pohledávky*. Okolnost, že oprávněná osoba (věřitel) obsah takové smlouvy znala či mohla znát v době zahájení exekučního řízení, není právně významná.

Míra smluvní svobody manželů ve smyslu § 143a je potom omezena zejména tím, že smlouvou podle § 143a *nelze měnit podíl*, v jakém manželé nabývají vlastnické právo. S povahou SJM, jenž je založeno na *zásadě rovnosti* mezi manžely, by proto byla v rozporu smlouva, která by takovou možnost připouštěla. Při zúžení SJM tak žádný z manželů nic nenabývá; byl již vlastníkem celé věci, neboť SJM nerozlišuje podíly. Smlouvou podle § 143a dále *nelze měnit rozsah* jiného majetku ani závazků než těch, které jsou nebo by mohly být součástí SJM.⁷¹ Nelze proto smluvně modifikovat např. práva osobní povahy (rodičovská práva, poručenská práva atp.), která nemohou být ani předmětem SJM.

Z hlediska *vypořádání zúženého SJM* je vhodné na tomto místě zmínit právní názor Nejvyššího soudu, podle něhož předmětem vypořádání zaniklého SJM nejsou majetek a závazky, ohledně kterých bylo SJM již dříve zúženo smlouvou uzavřenou manžely ve smyslu ustanovení § 143a odst. 1 OZ, ovšem pouze v případě, že zúžení se týkalo majetku a závazků nabytých či vzniklých po uzavření předmětné smlouvy nebo majetku a závazků, které společné jmění v době uzavření smlouvy již tvořily a byly již mezi manžely vypořádány nebo se na ně vztahuje nevyvratitelná domněnka ve smyslu ustanovení § 150 odst. 4 OZ.⁷² Uvedený názor NS považuji za správný a nelze s ním s přihlédnutím k platné právní úpravě jinak než souhlasit.

Změny rozsahu SJM založené soudním rozhodnutím

Občanský zákoník v § 148 odst. 1 a 2 připouští modifikaci SJM rozhodnutím soudu. Soud přitom může svým rozhodnutím toliko *zúžit* rozsah společného jmění, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. K rozhodnutí soudu o zúžení SJM může dojít pouze na základě *návrhu* některého z manželů za současné existence *závažných důvodů* ve smyslu § 148 odst. 1 nebo získal-li jeden z manželů

⁷¹ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 196.

⁷² Usnesení NS ze dne 10. 5. 2005, sp. zn. 30 Cdo 681/2004.

oprávnění k podnikatelské činnosti či *postavení neomezeně ručícího společníka* v obchodní společnosti podle § 148 odst. 2.⁷³

Zákon přímo neuvádí hlediska, ze kterých by bylo možné usuzovat na to, kdy jde o závažné důvody pro zúžení SJM podle § 148 odst. 1; nelze ani pro každou v úvahu přicházející situaci stanovit pravidla pro rozhodnutí soudu. Proto lze podle názoru Nejvyššího soudu v dovolacím řízení zpochybnit úvahu odvolacího soudu o tom, zda o takové závažné důvody jde, jen je-li to úvaha zjevně nepřiměřená.⁷⁴ Závažným důvodem může být takové chování některého z manželů, který bezdůvodným a neúčelným přebíráním závazků zatěžuje integritu SJM.⁷⁵ Jinak je tedy hodnocení existence závažných důvodů ponecháno na soudní praxi.

Okamžik, k němuž se váží účinky zúžení SJM, je vždy okamžik nabytí právní moci rozhodnutí soudu. Pokud tedy bylo SJM zúženo až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti, došlo tak současně k zániku SJM k ostatním věcem, které vybavení společné domácnosti tvoří. Pokud však po zániku SJM k uvedeným věcem nenásleduje jejich vypořádání ve smyslu § 149 a § 150, tj. dohodou, rozhodnutím soudu nebo nastoupením fikce podílového spoluvlastnictví, platí podle názoru Nejvyššího soudu ohledně těchto věcí režim SJM.⁷⁶

4.6.2 Změna doby vzniku společného jmění manželů

Manželé mohou podle ustanovení § 143a odst. 2 občanského zákoníku *smlouvou* uzavřenou formou *notářského zápisu* vyhradit zcela nebo zčásti vznik SJM ke dni zániku manželství, pokud nejde o věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti. Na základě této smlouvy tak každý z manželů nabývá do svého výlučného vlastnictví a svůj majetek spravuje podle obecných ustanovení § 123 an., nabývají-li manželé společně, nabývají do vlastnictví podílového podle § 137 an.

Právní režim samostatných majetků a závazků dozná změny až v okamžiku *zániku* manželství. Ke dni zániku SJM bude jeho předmět tvořen jen takovým majetkem a takovými závazky, které splňují kritéria stanovená v § 143. K majetku, který již z okruhu majetkového společenství vyšel, se nepřihlíží a není ani možné ohledně něj

⁷³ K tomu srovnej výklad výše.

⁷⁴ Rozsudek NS ze dne 19. 9. 2005, sp. zn. Cdo 2211/2004.

⁷⁵ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 601.

⁷⁶ Rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 1476/2000.

provádět zápočty.⁷⁷ K takovým dispozicím s majetkem byl každý z manželů plně oprávněn, neboť byl jeho vlastníkem a mohl s ním nakládat ve smyslu § 123 OZ.

4.6.3 Změna správy společného jmění manželů

Občanský zákoník v ustanovení § 147 umožňuje, aby si manželé *smlouvou* uzavřenou formou *notářského zápisu* upravili správu společného jmění *odchylně* od zákonné úpravy obsažené v § 145 a § 146. Základním smyslem této úpravy je umožnit manželům, aby si správu svých majetkových vztahů upravili podle vlastních potřeb a zájmů.

Zákon tedy připouští změnu správy SJM, aniž by zároveň stanovil, jaké odchylné formy správy společného jmění mohou manželé *smlouvou* založit. Manželé se tak mohou dohodnout, že správu SJM bude vykonávat jen jeden z nich nebo že ji budou vykonávat společně oba dva, a to bez ohledu na to, zda se jedná o obvyklou správu společného majetku či o ostatní záležitosti.

V zájmu ochrany věřitelů však i v těchto případech platí, že se manželé na příslušnou, mezi nimi uzavřenou smlouvu mohou dovolávat vůči jiné (tj. třetí) osobě jen tehdy, jestliže jí byl obsah smlouvy znám.⁷⁸

Pro úplnost je třeba doplnit, že možnost uplatnění odchylné úpravy správy majetku obsažené v ustanovení § 147 se vztahuje také na muže a ženu, kteří chtějí uzavřít manželství (snoubenci).

4.6.4 Předmanželská smlouva

Teprve až přijetím zákona č. 91/1998 Sb., bylo do občanského zákoníku zařazeno ustanovení § 143a odst. 3, které založilo právo muže a ženy, kteří chtějí vstoupit do manželství, upravit své *budoucí* majetkové vztahy v manželství *smlouvou* uzavřenou ve formě *notářského zápisu*. Mohou tak učinit obdobným způsobem, jakým mohou manželé modifikovat své společné jmění.

Muž a žena, kteří chtějí vstoupit do manželství se tak můžou dohodnout na rozšíření či zúžení zákonného rozsahu SJM, dále mohou vyhradit zcela nebo zčásti vznik jejich společného jmění až ke dni zániku manželství, pokud nejde o věci

⁷⁷ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 592.

⁷⁸ Tamtéž, s. 599.

tvořící obvyklé vybavení jejich společné domácnosti, ale mohou taky upravit správu SJM odchýlně od úpravy stanovené v § 145 a § 146.

4.7 Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání

4.7.1 Zánik manželství

Společné jmění manželů jakožto zvláštní zákonná právní forma uspořádání majetkových vztahů mezi manžely je jak co do svého vzniku, tak i co do svého zániku úzce vázáno na existenci manželství. Proto podle ustanovení § 149 odst. 1 OZ *společné jmění manželů zaniká se zánikem manželství*. Tím je také vyjádřen jeden z charakteristických znaků institutu SJM, jímž je *dočasnost* takovéhoho majetkoprávního upořádání, neboť je zřejmé, že zanikne v každém případě nejpozději smrtí jednoho z manželů.

K zániku manželství může dojít *smrtí* nebo *prohlášením* jednoho z manželů za *mrtvého* anebo *rozvodem* manželství, resp. právní mocí rozsudku o jeho rozvodu. Byl-li manžel prohlášen za mrtvého, manželství zaniká dnem, kdy rozhodnutí soudu o tom nabude právní moci. Bude-li prohlášení za mrtvého zrušeno, neobnoví se zaniklé manželství, jestliže mezitím manžel toho, kdo byl prohlášen za mrtvého, uzavřel manželství nové.⁷⁹

Ve zcela výjimečných případech zákon připouští, aby došlo k *zániku SJM i za trvání manželství*. Může se tak stát jednak v důsledku pravomocného výroku trestního soudu o propadnutí majetku nebo jeho části státu a jednak v důsledku prohlášení konkursu na majetek jednoho z manželů. Po zániku SJM nabývají manželé do svého výlučného vlastnictví, nabývají-li společně, stávají se podílovými spoluvlastníky.

Ve většině případů tedy se zánikem manželství zaniká i důvod pro existenci specifické právní úpravy jejich majetkových poměrů ve formě SJM a je třeba přikročit k provedení jeho vypořádání.

⁷⁹ Srov. § 22 ZOR.

4.7.2 Vypořádání společného jmění manželů

Vypořádáním společného jmění se rozumí jeho *rozdělení* mezi manžely, tj. jak majetku, tak i závazků, které do společného jmění spadaly v den jeho zániku.⁸⁰ Z hlediska časového určení je tedy pro vypořádání rozhodující den zániku SJM, právě k tomuto dni se totiž stanovuje jeho rozsah, jakož i faktický stav majetku v SJM, resp. jeho hodnota. Dále je nutné rozlišovat, co je v daném případě právním důvodem zániku manželství.

Pokud je právním důvodem zániku manželství smrt jednoho z manželů nebo jeho prohlášení za mrtvého, dochází k vypořádání SJM před soudem v rámci dědického řízení.

Zaniklo-li manželství rozvodem podle § 24 odst. 1 ZOR, bude SJM vypořádáno některým z taxativně stanovených způsobů v § 150 OZ, případně též jejich kombinací, a to podle obecných zásad stanovených občanským zákoníkem v § 149 odst. 2 a 3.

Základní právní domněnkou pro určení výše podílu každého manžela ze společného jmění je, že podíly obou manželů na majetku a na závazcích patřících do jejich společného jmění jsou stejné.⁸¹ Z rozhodovací praxe soudů při určování výše podílů obou manželů je patrné, že významným hlediskem pro takovéto určení je skutečnost, zda a jakým způsobem se každý z manželů staral o rodinu a jak se zasloužil o nabytí a udržení společných věcí, nikoli však čím a v jaké výši přispěl na pořízení společného majetku ze svého odděleného majetku.⁸² Při vypořádání je dále každý z manželů oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek. K tomu v praxi dochází prostřednictvím tzv. *zápočtů*, jejichž účelem je navrátit do společného majetku to, co bylo vynaloženo na výlučný majetek některého z manželů.⁸³ Dochází tedy k tomu, že manželé jednak uhradí své závazky vůči společnému jmění, jednak společné jmění vyrovná závazky vůči samostatným majetkům manželů. Manžel, který ze svého vynaložil určitý náklad na společný majetek, musí o jeho náhradu požádat, jinak mu ji soud nepřizná.

⁸⁰ Knappová, M – Švestka, J – Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné. Sv. I., 4. vydání, Praha: ASPÍ Publishing, 2005, s. 397.

⁸¹ Jedná se o domněnku vyvratitelnou, tzn. není vyloučeno, aby kterýkoliv z manželů v konkrétním případě prokázal opak.

⁸² Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 604.

⁸³ Občanský zákoník však neobsahuje způsob výpočtu výše těchto zápočtů.

Právní praxe však opakovaně potvrzuje, že zápočty by měly být používány jenom v těch případech, kdy by mohla rovnovážnost majetkového postavení každého z manželů být porušena.⁸⁴

Při vypořádání zákon akcentuje zájem na ochraně nezletilých dětí, když stanoví, že při vypořádání se přihlédne především k potřebám nezletilých dětí, k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, a dále k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění.⁸⁵ Nadto je podle zákona při určení míry přičinění třeba vzít též zřetel k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti. Ve skutečnosti je tak nezbytné určitým podílem hodnotit práci toho z manželů, který sice nepřináší společné domácnosti ze svého povolání peněžité příjmy, ale přesto má nezanedbatelný vliv na chod a prosperitu domácnosti vykonávaný zejména tím, že se stará o výchovu dětí, o potřeby rodiny a o obstarávání společné domácnosti na úkor svého pracovního zařazení.

Ze zákonných zásad vyjádřených v ustanovení § 149 odst. 2 a 3 OZ vychází soud při svém rozhodování vždy. Možnost odchýlit se od nich lze připustit v případech vypořádání SJM provedeném dohodou manželů.

Způsoby, kterými může být provedeno vypořádání SJM vypočítává občanský zákoník taxativně v § 150:

1. dohoda manželů;
2. rozhodnutí soudu na návrh manžela;
3. uplatnění zákonné domněnky.

O vzájemném poměru jednotlivých způsobů platí, že SJM může být vypořádáno jen některým z uvedených způsobů, příp. i jejich kombinací. Vypořádání se provádí ohledně všeho co tvoří předmět společného jmění, tedy jak majetku, tak i závazků. Není-li reálné rozdělení SJM možné, protože to jeho jednotlivé složky neumožňují, lze vyrovnání mezi manžely kombinovat s peněžitým vyrovnáním.⁸⁶

⁸⁴ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 241.

⁸⁵ Přednost by tak mělo mít hledisko skutečných, konkrétních a reálných potřeb nezletilých dětí v době rozhodování soudu před jejich zájmy, které snad budou konkretizovány až v delší nebo daleké budoucnosti. *Bliž k tomu viz* Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 605.

⁸⁶ Knappová, M.–Švestka, J.–Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné. Sv. I., 4. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2005, s. 400.

Dohoda o vypořádání společného jmění manželů

Na prvním místě mezi způsoby vypořádání SJM uvádí občanský zákoník v § 150 odst. 1 *dohodu manželů*. Možnost uzavřít dohodu o vypořádání SJM představuje praktické naplnění autonomie vůle a smluvní svobody v ryze privátních záležitostech manželů.⁸⁷ Manželé tak mohou lépe uplatnit své individuální zájmy, hospodářské potřeby a osobní vztahy k určitým věcem tvořícím předmět SJM. Na počátku je nutné upozornit, že právní účinky dohod o vypořádání SJM se vztahují toliko na jejich účastníky, tzn. na manžely.

Z hlediska formálních požadavků vyžaduje zákon pro dohodu *písemnou formu*, jejíž nedodržení má za následek její neplatnost.⁸⁸ Písemnou formu musí dohoda vždy, resp. v každém případě, bez zřetele k tomu, zda předmětem vypořádání je či není nemovitost. Dohoda o vypořádání musí rovněž splňovat veškeré náležitosti stanovené občanským zákoníkem pro právní úkony (§ 37 an.) a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

Co se týká obsahu dohody, omezuje se občanský zákoník v § 150 odst. 2 na stanovení *zákazu zásahu dohodou manželů do práv věřitelů*.⁸⁹ Jde o další prostředek ochrany práv třetích osob v souvislosti s úpravou SJM, jehož účelem je řešit případy, kdy v důsledku dohody manželů případně rozhodující část jejich společného majetku tomu z nich, který není dlužníkem.⁹⁰ Takovýto rozpor dohody o vypořádání SJM se zájmy věřitelů je podle soudní praxe možné řešit dvojím způsobem.

Prvně je možné využít ustanovení § 42a OZ o *odporovatelnosti* právního úkonu, kdy v konkrétním případě má věřitel manžela-dlužníka možnost odporovat dohodě o vypořádání SJM, kterou manželé uzavřeli a na základě které ušla ze SJM věc, jež mohla sloužit k uspokojení vymahatelné pohledávky věřitele v exekučním řízení. Určením právní neúčinnosti právního úkonu ve smyslu ustanovení § 42a (vyhověním odpůřčí žalobě) nastává stav *relativní bezúčinnosti* dotčeného právního úkonu; odporovatelný právní úkon zůstává platným právním úkonem a vyvolává právní následky, avšak v poměrech účastníků se na něj hledí tak, jako by nenastaly jeho

⁸⁷ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 224.

⁸⁸ § 150 odst. 1 ve spojení s § 40 odst. 1 OZ.

⁸⁹ § 150 odst. 2 OZ „Práva věřitelů nesmí být dohodou manželů dotčena.“

⁹⁰ Pokud práva věřitelů dohodou manželů dotčena nejsou, nebrání nic tomu, aby manželé uzavřeli dohodu, podle které nabude převážnou část či dokonce veškerý společný majetek jen jeden z nich, odpovídá-li takové řešení svobodné vůli manželů. Jde o projev dispozitivní povahy norem občanského práva.

účinky.⁹¹ Skutečnost, že věřitel nemá za manželem dlužníka vymahatelnou pohledávku, je sama o sobě nerozhodná.

Jiná je situace, kdy manželé uzavřeli dohodu o vypořádání s úmyslem znemožnit uspokojení pohledávky věřitele(-ů). Účel takové dohody by odporoval zákonu a sama dohoda by byla, ve smyslu ustanovení § 39 OZ, *absolutně neplatným* právním úkonem. Tím je zároveň vyloučeno splnění podmínky odporovatelnosti právního úkonu podle § 42a, neboť jak sám Nejvyšší soud již dříve judikoval, *u právního úkonu, který je neplatný, nelze vyslovit jeho odporovatelnost*.⁹² Nadto podle názoru Nejvyššího soudu může být takové úmyslné jednání manželů za splnění zákonných podmínek posouzeno jako trestný čin *poškození věřitele* podle § 256 odst. 1 písm. a) trestního zákona.

Z judikatury Nejvyššího soudu dále vyplývá, že při vypořádání SJM dohodou, z nichž jeden z manželů je dlužníkem třetích osob, musí být zachována určitá rovnováha mezi zájmy druhého manžela a zájmy věřitelů. Teprve pokud je tato rovnováha podstatným způsobem narušena takovou dohodou, která nápadně, jednostranně a z hlediska zásad stanovených v § 149 odst. 2 a 3 OZ neodůvodněně znevýhodní toho z manželů, který je dlužníkem třetích osob, lze hovořit o zásahu do práv věřitelů. Vedle práv věřitelů je tedy třeba respektovat i zájem druhého manžela, aby se mu z vypořádání dostalo spravedlivého dílu majetku. A proto má-li mít dohoda o vypořádání společného jmění vůbec nějaký smysl, musí existovat případy, kdy je vůči věřitelům jen jednoho z manželů účinná. Tak tomu bude tehdy, jestliže jsou při vypořádání vyváženě respektována jak práva věřitelů jen jednoho z manželů, tak právo druhého manžela na spravedlivý podíl z vypořádání.⁹³

Z platné právní úpravy lze dovodit, že vypořádání SJM lze platně provést toliko *po zániku* manželství. Na tomto místě bych chtěl proto upozornit na situace, kdy dochází k rozvodu manželství podle § 24a ZOR po vzájemné dohodě manželů.⁹⁴ Podmínkou v těchto případech mimo jiné je, aby manželé předložili soudu *písemnou smlouvu* s úředně ověřenými podpisy, řešící *vypořádání vzájemných majetkových*

⁹¹ Knappová, M.–Švestka, J. – Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné. Sv. I., 4. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2005, s. 401.

⁹² Srov. Rozsudek NS ze dne 22. 6. 2001, sp. zn. 21 Cdo 2088/2000. Rozsudek NS ze dne 1. 12. 2000, sp. zn. 21 Cdo 2662/99.

⁹³ Vaške, V. Nad ustanovením § 150 odst. 2 ObčZ. Právní rozhledy 9/2006. www.epravo.cz.

⁹⁴ Jde o zvláštní druh rozvodu (tzv. konsenzuální rozvod), který se opírá o právní domněnku existence kvalifikovaného rozvratu manželství, pokud toto trvalo alespoň jeden rok, v němž spolu manželé nejméně šest měsíců nežijí. Soud se zde za splnění zákonných předpokladů nezabývá příčinami rozvratu.

vztahů k majetku, uspořádání práv a povinností vyplývajících ze společného bydlení, případně i plnění výživného po rozvodu. *Písemná smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů* je tedy jedním ze zákonných předpokladů pro rozvod po vzájemné dohodě. Podle názoru Nejvyššího soudu připouští tato smlouva vypořádání *i jiného majetku* než ve společném jmění a podle *jiných hledisek* než ve smyslu zásad ustanovení § 149 odst. 2 OZ, aniž by tím bylo zasahováno do zákonné úpravy podle ustanovení § 149 odst. 1, 2, 3 a § 150 OZ o vypořádání SJM zaniklého po rozvodu ve smyslu ustanovení § 24 ZOR. Uvažováno v těchto souvislostech, je smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů institutem zákona o rodině (§ 24a odst. 1 ZOR) s dopadem do majetkových poměrů manželů po rozvodu, zvláště zejména potud, že na rozdíl od vypořádání zaniklého SJM předpokládá její uzavření před rozvodem, manželům dovoluje, aby v jejím rámci upravili do budoucna vzájemné majetkové vztahy v jiném rozsahu než vymezeném společným jměním manželů (§ 143 an. OZ), přičemž předložení této smlouvy v písemné formě s ověřenými podpisy účastníků je jedním z předpokladů rozvodu podle § 24a ZOR. Ve vztahu k předložené smlouvě se soud omezí na její konstatování, aniž by posuzoval její věcnou správnost. Nejvyšší soud proto dovodil, že *tato smlouva platí toliko v případech rozvodu, o kterém bylo rozhodnuto podle § 24a ZOR*, neboť jen ve spojení s tímto způsobem rozvodu založeném na dohodě manželů je zákonem dovolena. Jiný výklad rozšiřující možnosti jejího použití by byl v rozporu s kogentní úpravou ustanovení § 149 OZ.⁹⁵

Pro úplnost je třeba upozornit na manžely často ignorovaný požadavek zákona týkající se *určitosti* dohod o vypořádání SJM v tom smyslu, aby tyto dohody tvořily v případných sporech spolehlivý a určitý základ, ze kterého bude vůle manželů jasně seznatelná. Neurčitost dohody o vypořádání SJM nebo její části má potom za následek její neplatnost, resp. neplatnost té její části, která je od zbytku obsahu dohody oddělitelná.

Vypořádání společného jmění manželů rozhodnutím soudu

Ustanovení § 150 odst. 3 OZ stanoví, že *neprovede-li se vypořádání dohodou, provede je na návrh některého z manželů soud*. Základním předpokladem pro tento

⁹⁵ Usnesení NS ze dne 14. 6. 2001, sp. zn. 30 Cdo 257/2001.

postup je tedy *podání návrhu*, a to kterýmkoli z manželů. Podaným návrhem není soud vázán, resp. není vázán, pokud jde o rozsah SJM, ani co se týká ceny věci ani jejich přikázáním tomu kterému z manželů.⁹⁶ Podání návrhu je omezeno zvláštní hmotněprávní lhůtou tří let (počítané od zániku manželství), v níž musí být návrh některým z manželů u soudu podán. Soud přitom vypořádává jen ty věci, které manželé učiní předmětem vypořádání.⁹⁷ Rozhodnutí soudu má v těchto případech konstitutivní charakter.

Soud při svém rozhodování vychází vždy ze zákonem stanovených zásad,⁹⁸ jejichž výčet v § 149 není, jak vyplývá ze samotné rozhodovací praxe, taxativní a manželé tak mohou vzít v úvahu i jiné okolnosti, jež mohou být pro vypořádání důležité.

Podle názoru odborné veřejnosti není smyslem řízení o vypořádání SJM soudem, aby se manželé, resp. účastníci zbavovali vlastnictví k věcem, které už nadále vlastnit nechtějí. Podle Nejvyššího soudu je tak možné při provádění vypořádání SJM soudem, přikázat soudním rozhodnutím věc jednomu z manželů i proti jeho vůli, protože za trvání SJM byl vlastníkem celé věci, a proto jejím přikázáním do výlučného vlastnictví nezískává nic, co by mu již dříve nepatřilo. Nadto Nejvyšší soud konstatuje, že právě s ohledem na uvedené nelze ani nařídít při vypořádání SJM soudním rozhodnutím prodej společné věci s následným rozdělením výtěžku mezi manžely.⁹⁹ S tímto závěrem souhlasím. Je nutné totiž vycházet ze skutečnosti, že soud na základě návrhu podle § 150 odst. 3 OZ vypořádává již zaniklý spoluvlastnický vztah, protože samotné SJM zaniká podle § 149 odst. 1 OZ se zánikem manželství. V důsledku kogentní povahy této právní úpravy tak soud nemá ani jinou možnost; vyplývá pro něj povinnost takový vztah vypořádat.

V soudní praxi se v řízení o vypořádání SJM uplatňuje zásada, aby (zvláště s ohledem na dobu uplynulou od rozvodu manželství) byly věci přikázány tomu z účastníků, který je má či naposledy měl v držení a u něhož došlo k jejich amortizaci. Tak judikoval Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 2. 12. 2003, sp. zn. 22 Cdo 980/2003.

Rozhodovací praxe soudů konstantně vyžaduje, aby ve výroku rozsudku o vypořádání společného jmění bylo jasně a určitě uvedeno, kterému z účastníků a jaké

⁹⁶ Jde o tzv. *iudicium duplex*, ve kterém mají oba manželé, resp. účastníci postavení žalobců a žalovaných.

⁹⁷ Platí, že v průběhu těchto tří let musí být návrh podán u soudu, soud však v této době nemusí rozhodnout.

⁹⁸ Viz předchozí výklad.

⁹⁹ Rozsudek NS ze dne 20. 10. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1399/2004.

právo bylo přiznáno, resp. povinnost uložena a v jakém rozsahu se tak stalo. Jednotlivé věci, které jsou přidělovány do vlastnictví jednoho z manželů, musí být přesně popsány a určeny, zejména tam, kde soud vyslovuje povinnost druhému manželovi je vydat.¹⁰⁰

Právní teorie i soudní praxe sice připouští, že zaniklé SJM lze vypořádat i tím, že věc bude přikázána do podílového spoluvlastnictví (bývalých) manželů, jde však o postup výjimečný, jenž má zpravidla původ v dohodě nebo alespoň souhlasných procesních postojích účastníků řízení a k němuž soud přistoupí, jen odůvodňují-li to okolnosti konkrétního případu; takový postup totiž popírá vlastní cíl vypořádání, jímž obecně je *ukončení spoluvlastnického vztahu*.¹⁰¹

Ve smyslu ustanovení § 159a odst. 1 OSŘ¹⁰² je *pravomocný výrok* soudu obsažený v rozsudku, kterým se rozhoduje o vypořádání SJM, *závazný jen pro účastníky řízení*, tzn. pro manžele. Z uvedeného je potom patrné, že pro ostatní osoby, které nejsou účastníky řízení, není výrok soudu závazný. Jde o další prvek zákonné ochrany třetích osob (věřitelů), které tak mohou v konkrétním případě postupovat vůči manželům způsobem, jako kdyby pravomocné rozhodnutí soudu v dané věci neexistovalo.

Uplatnění zákonné domněnky podle § 150 odst. 4 OZ

Zákonnou domněnkou podle § 150 odst. 4 pamatuje občanský zákoník na případy, kdy *do tří let od zániku SJM* nedošlo k jeho vypořádání dohodou nebo nebyl-li do tří let podán návrh na jeho vypořádání soudním rozhodnutím. Jde o zvláštní lhůtu hmotněprávní povahy, v jejíž poslední den musí být návrh na vypořádání podán již u soudu.

Ohledně *movitých* věcí tak podle zákonné domněnky platí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich užívá věci ze společného jmění výlučně jako vlastník pro svou potřebu, pro potřeby své rodiny a domácnosti. Právní nauka je toho názoru, že pokud se na konci tříleté lhůty vytvořil *faktický stav* trvalého nerušeného užívání věci jen jedním z manželů, lze uzavřít, že tento manžel užívá věc jako vlastník pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti. Věc nemusí být

¹⁰⁰ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 251.

¹⁰¹ Rozsudek NS ze dne 16. 6. 1999, sp. zn. 31 Cdo 1908/98.

¹⁰² § 159a odst. 1 OSŘ „*Nestanoví-li zákon jinak, je výrok pravomocného rozsudku závazný jen pro účastníky řízení.*”

užívána po celou tříletou dobu; stačí i doba přiměřeně kratší, lze-li však z ní usuzovat na trvalost užívání a toto užívání se neděje proti vůli druhého manžela.¹⁰³ V případě, že tyto podmínky nebudou naplněny, stane se movitá věc podle zákona předmětem podílového spoluvlastnictví mezi manžely s tím, že jejich podíly budou rovné.

O *nemovitostech* potom ex lege platí, že tyto jsou předmětem podílového spoluvlastnictví mezi manžely taktéž s rovnými podíly. Katastr nemovitostí tuto skutečnost zapíše na základě souhlasného prohlášení obou manželů, jehož obsahem bude projev vůle manželů, že podmínky pro uplatnění zákonné domněnky byly splněny.¹⁰⁴ Poté, kdy již nastala ohledně nemovitosti vyvratitelná právní domněnka podílového spoluvlastnictví, nelze vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí podle dohody o vypořádání SJM povolit.¹⁰⁵

Právní účinek zákonné domněnky se přiměřeně použije i na ostatní společná majetková práva, pohledávky a společné závazky, které tvoří součást SJM. Ustanovení § 150 odst. 4 o vypořádání tzv. *ostatních majetkových práv* se použije i pro vypořádání členského podílu manželů ve stavebním bytovém družstvu mezi manžely (viz. další výklad).

Zákonná domněnka významně zvyšuje potřebnou právní jistotu ohledně osudu předmětu SJM po jeho zániku. Po uplynutí tříleté lhůty tak neexistuje mezi manžely žádné nevypořádané jmění. Tato domněnka tak zakládá přesný právní režim výlučného vlastnictví jednoho manžela či podílového spoluvlastnictví manželů. Nastoluje proto jistotu v právních vztazích nejen mezi manžely samotnými, ale i mezi manžely a třetími osobami. Také ze strany třetích osob (věřitelů) musí tedy být domněnka respektována a tyto nemohou vůči zákonem takto vytvořenému právnímu režimu vypořádání SJM nic namítat ani se mu jinak bránit.

Vypořádání společného jmění manželů při konkursu

Nutnost vypořádat SJM se vztahuje i na situaci, kdy k jeho zániku dochází *prohlášením konkursu*¹⁰⁶ na majetek jednoho manžela (dlužníka), byť samotné manželství trvá i nadále. SJM tedy zaniká ex lege prohlášením konkursu, jehož

¹⁰³ Knappová, M.–Švestka, J. – Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné. Sv. I., 4. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2005, s. 404–405.

¹⁰⁴ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 255.

¹⁰⁵ Knappová, M.–Švestka, J. – Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné. Sv. I., 4. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2005, s. 405.

¹⁰⁶ K vymezení pojmu *konkurs* srovnej § 244 IZ.

účinky podle § 245 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon (dále jen „IZ“), nastávají okamžikem zveřejnění rozhodnutí o prohlášení konkursu v insolvenčním rejstříku. Tímto řešením se poskytuje ochrana jak třetím osobám (věřitelům), kterým se poskytuje možnost postihnout majetek manžela-dlužníka, tak druhému manželu, který by jinak odpovídal veškerým společným jměním za závazky manžela-dlužníka.

Vypořádání SJM zaniklého prohlášením konkursu má přímý vliv na vymezení *majetkové podstaty*.¹⁰⁷ Podle ustanovení § 270 odst. 2 IZ totiž ta část SJM, kterou dlužník použil se souhlasem manžela k podnikání, *spadá* při vypořádání SJM *vždy do majetkové podstaty*. To platí bez zřetele k tomu, zda dlužníkův díl majetku bude jako důsledek takového vypořádání větší než díl majetku přikázaný druhému manželovi. Princip rovnosti podílů na společném majetku zůstává i v případě konkursu zachován; druhý manžel je však ustanovením § 270 odst. 2 IZ zbaven možnosti prosadit u majetku, se kterým dlužník podnikal, vypořádání jeho přikázáním do svého výlučného vlastnictví.

Vypořádání musí být provedeno nejen ohledně SJM zaniklého v důsledku prohlášení konkursu, ale také ohledně SJM zaniklého do prohlášení konkursu, aniž však bylo vypořádáno a dále také ohledně SJM zúženého smlouvou nebo rozhodnutím soudu, přičemž do prohlášení konkursu nedošlo k jeho vypořádání. Podle ustanovení § 270 odst. 1 IZ přechází prohlášením konkursu oprávnění uzavřít dohodu o vypořádání SJM nebo navrhnout jeho vypořádání soudem na *insolvenčního správce*.¹⁰⁸ Dohody o vypořádání SJM uzavřené dlužníkem po prohlášení konkursu jsou *neplatné*. Pokud došlo k zániku SJM ještě před prohlášením konkursu a řízení o jeho vypořádání nebylo dosud pravomocně skončeno, vstupuje insolvenční správce do tohoto řízení namísto dlužníka dnem prohlášení konkursu. K vstupu správce do řízení namísto dlužníka dochází přímo ze zákona samotným prohlášením konkursu a v kterémkoli stádiu řízení.

Smlouvy o zúžení rozsahu společného jmění dlužníka a jeho manžela, smlouvy o rozšíření rozsahu společného jmění dlužníka a jeho manžela, jestliže se na jejich základě stal součástí SJM majetek do té doby náležející jen dlužníku, smlouvy o rozšíření rozsahu společného jmění dlužníka a jeho manžela, jestliže se na jejich

¹⁰⁷ K vymezení *majetkové podstaty*, jejímu rozsahu, způsobu zjištění, obsahu, soupisu atp. srovnej § 205 až § 230 IZ.

¹⁰⁸ K osobě *insolvenčního správce* viz § 21 až § 45 IZ.

základě staly součástí SJM závazky náležející do té doby jen manželu dlužníka, a dohody o vypořádání SJM včetně soudem schváleného smíru *se stávají prohlášením konkursu neplatnými*, jestliže byly uzavřeny po podání insolvenčního návrhu dlužníkem a jde-li o insolvenční návrh věřitele poté, co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení. Jestliže v době prohlášení konkursu již uplynula lhůta k vypořádání SJM (§ 150 odst. 4 OZ), aniž byla uzavřena dohoda o vypořádání SJM, nastanou účinky spojené s uplynutím lhůty pro vypořádání SJM až *po šesti měsících* po prohlášení konkursu. Do té doby lze uzavřít novou dohodu o vypořádání SJM nebo podat návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu.

Dohoda o vypořádání SJM uzavřená insolvenčním správcem je *účinná*, jakmile ji *schválí* insolvenční soud. Podle ustanovení § 271 odst. 2 IZ insolvenční soud takovou dohodu neschválí, je-li tato v rozporu s právními předpisy nebo jestliže s ní nesouhlasí věřitelský výbor. Soudem schválená dohoda o vypořádání má potom účinky pravomocného rozsudku. Pohledávku manžela dlužníka vzniklou po prohlášení konkursu vypořádáním SJM není třeba podle § 275 IZ do konkursu zvláště přihlašovat.

4.7.3 Obnovení společného jmění manželů

Ustanovení § 151 OZ připouští možnost obnovení SJM, které zaniklo za trvání manželství.¹⁰⁹ K takovéto obnově SJM však nemůže dojít toliko na základě souhlasného projevu vůle manželů. Zákon pro obnovu vyžaduje rozhodnutí soudu vydané na základě návrhu jednoho z manželů. Zda soud takovému návrhu vyhoví, bude vždy záležet na posouzení konkrétních okolností případu, přičemž podmínkou bude náležité zjištění skutkového stavu.

Pravomocné rozhodnutí soudu má v tomto případě konstitutivní právní účinky, tzn. že obnovuje SJM *ex nunc*, tedy právní mocí soudního rozhodnutí.

¹⁰⁹ Jde též o případy, kdy za trvání manželství zaniklo SJM vyslovením propadnutí majetku v trestním řízení nebo prohlášením konkursu na majetek jednoho z manželů v občanském soudním řízení.

5. SPOLEČNÝ NÁJEM BYTU MANŽELY

5.1 Několik úvodních poznámek k nájmu bytu obecně

Legislativní úprava týkající se uspokojování *trvalých bytových potřeb manželů* je dalším z velmi významných důsledků projevujících se v oblasti majetkových vztahů mezi manžely, které s sebou uzavření manželství přináší. Tuto problematiku řeší občanský zákoník v souvislosti s nájemním bydlením formou *společného nájmu bytu manželů*. Bude proto vhodné v úvodu této části stručně nastínit základy právní úpravy nájmu bytu obecně.

Občanský zákoník v části osmé, která se věnuje závazkovému právu, obsahuje úpravu *nájmu bytu*, a to konkrétně v ustanoveních § 685 až § 716. Jde o právní úpravu speciální (*lex specialis*) ve vztahu k obecným ustanovením o nájemní smlouvě v § 663 až § 684, přičemž uvedená obecná ustanovení lze aplikovat na právní vztah nájmu bytu jen tehdy, nestanoví-li zvláštní ustanovení o nájmu bytu jinak. Nájem bytu tak můžeme obecně charakterizovat jako zvláštní druh nájmu, který je, vedle vlastnického práva k domu (bytu), nejrozšířenějším právním důvodem bydlení. U nájmu bytu je významné, že jde o právní vztah *neodvozený*, vyznačující se zejména svou dočasností, úplatností, jakož i tím, že tento vztah lze sice jednostranně ukončit jak výpovědí pronajímatele, tak i výpovědí nájemce, že však při výpovědi pronajímatele musí být dán důvod výslovně uvedený v zákoně.¹¹⁰

Nájem bytu je v občanském zákoníku, zejména s ohledem na sociální aspekt¹¹¹ nájemního vztahu, koncipován jako nájem *chráněný*. To je také důvodem samostatné právní úpravy nájmu bytu v rámci obecné úpravy nájemní smlouvy. Konkrétně se potom tato ochrana projevuje v tom, že nedojde-li k dohodě, může pronajímatel vypovědět nájem bytu jen z důvodů výslovně vypočtených v zákoně a že ve stanovených případech má nájemce nadto právo na zajištění bytové náhrady. Dalšími prvky ochrany nájmu bytu jsou zákonné konstrukce přechodu nájmu bytu, výše nájemného, některé případy vyžadující přivolení soudu k výpovědi ze strany pronajímatele.

¹¹⁰ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1196.

¹¹¹ Nájem bytu slouží k zabezpečení jedné ze základních lidských potřeb, a tou je nepochybně potřeba bydlení.

V rámci práva chráněného nájmu má zvláštní úpravu nájem *družstevního* bytu, jehož obsah, vedle kogentních ustanovení občanského zákoníku, je upraven dále stanovami příslušného bytového družstva. Družstevním bytem je v tomto smyslu byt v domech bytových družstev; v jiném případě nejde o družstevní byt ve smyslu ustanovení o chráněných nájmech, i když jde o bytový majetek, který spravuje družstvo.¹¹²

Předmětem právního vztahu nájmu bytu je tedy *byt*, jehož legální vymezení sám občanský zákoník neobsahuje. V odborné literatuře je byt charakterizován jako soubor místností a prostorů pod společným uzavřením, který svým stavebnětechnickým a funkčním uspořádáním a vybavením splňuje požadavky na trvalé bydlení.¹¹³ Jiná definice je obsažena v zákoně č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů, podle jehož § 2 písm. b) se bytem, pro účely tohoto zákona, rozumí místnost nebo soubor místností, které jsou podle rozhodnutí stavebního úřadu (kolaudační rozhodnutí) určeny k bydlení. V praxi je potom vždy rozhodující *kolaudační stav*, nikoliv faktický způsob užívání. Co je *příslušenstvím bytu*, stanoví občanský zákoník v ustanovení § 121 odst. 2, podle něhož jsou příslušenstvím bytu vedlejší místnosti a prostory určené k tomu, aby byly s bytem užívány. Příslušenství bytu však není na rozdíl od příslušenství věci podle § 121 odst. 1 OZ samostatným předmětem právních vztahů, ale řídí se režimem právního vztahu nájmu bytu, k němuž patří.

Nájem bytu může vzniknout pouze z důvodů stanovených zákonem. Jako základní způsob vzniku právního vztahu nájmu bytu uvádí občanský zákoník v § 685 a § 686 *nájemní smlouvu*. Nájemní smlouva je dvoustranný úplatný právní úkon, na který se vztahují všechna ustanovení obecné části občanského zákoníku o právních úkonech, a musí mít písemnou formu. Nadto musí též vyhovovat náležitostem stanoveným v § 685 odst. 1 a v § 686 OZ. Stranami nájemní smlouvy jsou pronajímatel a nájemce, kdy pronajímatel přenechává nájemci za nájemné byt do užívání, a to buď na dobu určitou, nebo bez určení doby užívání.

V případě vzniku nájmu u družstevního bytu odkazuje občanský zákoník na *stanovy* konkrétního bytového družstva. Tyto stanovy mohou být tvořeny zcela individuálně za současného respektování obecných zákonných omezení a musí být

¹¹² Holub, M., Fiala, J., Borovský, J. Občanský zákoník, 12. vydání, Praha: Linde, 2006, s. 636.

¹¹³ Salač, J. Nájemní smlouva jako právní důvod bydlení, 1. vydání, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2003, s. 51.

v souladu se zákonem č. 513/1991 Sb., obchodním zákoníkem. Vznik nájmu bytu může být vázán na členství v bytovém družstvu.¹¹⁴

Nájem bytu může ale také vzniknout *ex lege*, tedy přímo ze zákona, nastane-li právní skutečnost, s níž zákon vznik daného vztahu spojuje. Tyto skutečnosti vedou již samy o sobě ke vzniku nájemního vztahu a není třeba, aby byla ještě navíc uzavírána nájemní smlouva.¹¹⁵

5.2 Společné nájemní vztahy k bytu

Právo nájmu bytu může za určitých podmínek prospívat také více osobám. Občanský zákoník upravuje dvě skupiny společných nájemních vztahů, a to konkrétně *společný nájem bytu* (§ 700 až § 702), který může vzniknout mezi jakýmkoliv osobami a *společný nájem bytu manžely* (§ 703 až § 705), jehož subjekty mohou být toliko manželé.

Je důležité rozlišovat mezi společným nájmem bytu a společným nájmem bytu manžely, a to zejména v případech, kdy jeden ze společných nájemců nebo někteří z nich uzavřou manželství. Judikatura soudů vychází z názoru, podle něhož k jednomu a témuž bytu nemůže existovat současně právo společného nájmu bytu a právo společného nájmu bytu manžely, a to bez ohledu na skutečnost, že společný nájem bytu by měl uzavřením manželství vzniknout mezi manžely přímo ze zákona.

5.3 Společný nájem bytu manžely

Společný nájem bytu manžely je zvláštním případem společného nájemního vztahu k bytu, jehož subjekty, jak je již z názvu patrné, mohou být pouze manželé. Daný vztah je podmíněn existencí manželství, přičemž někdy je též významné, zda spolu manželé žijí ve společné domácnosti.¹¹⁶ Ve srovnání s právní úpravou SJM je úprava společného nájmu bytu manžely značně *kogentní*, když nepřipouští možnost odchýlit se od ní vzájemnou dohodou manželů a dále nepřipouští vyloučení vzniku společného nájmu ani dohodou uzavřenou s pronajímatelem.

¹¹⁴ *Salač, J.* Nájemní smlouva jako právní důvod bydlení, 1. vydání, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2003, s. 57.

¹¹⁵ Jde o tyto skutečnosti: a) uzavření manželství; b) smrt nájemce bytu; c) trvalé opuštění společné domácnosti nájemcem bytu.

¹¹⁶ *Fiala, J., Korecká, V., Kurka, V.*, Vlastnictví a nájem bytů, 3. vydání, Praha: Linde 2005, s. 266.

Ustanovení § 700 až § 702 upravující společný nájem bytu platí *subsidiárně* jakožto obecná ustanovení i pro společný nájem bytu manžely.

Podstatu společného nájmu bytu manžely lze spatřovat především v tom, že svědčí oběma manželům společně a nerozdílně. Tato skutečnost se projevuje, jak pokud jde o výkon tohoto práva, tak i pokud jde o jeho zánik.

Institut společného nájmu bytu manžely je společný pro nedružstevní i pro družstevní byty, přičemž v některých případech u družstevních bytů vzniká společně se vznikem společného nájmu bytu manželů i jejich společné členství v bytovém družstvu. Tato skutečnost má zásadní význam nejen pro vztah v bytovém družstvu, ale zejména při zániku práva společného nájmu.¹¹⁷ Pro zjištění obsahu práva společného členství v bytovém družstvu budou určující příslušné stanovy bytového družstva. V této souvislosti je třeba ještě upozornit na ustanovení § 709 OZ, které *vylučuje* použití ustanovení o společném nájmu bytu manžely pro případy bytů služebních, bytů zvláštního určení a bytů v domech zvláštního určení.

Jak již bylo uvedeno výše, společný nájem bytu manžely vzniká *přímo ze zákona*. Není tedy nutné, aby ohledně něho byla uzavírána zvláštní dohoda, resp. jeho vznik není bezpodmínečně vázán na dvoustranný právní úkon. Ze zákona proto vznikne i tam, kde nájemní smlouvu uzavře jen jeden z manželů; z hlediska určitosti právních úkonů a pro zvýšení míry právní jistoty je však vhodnější a lze jen doporučit, aby nájemní smlouva byla uzavírána s oběma manžely.

V následujícím výkladu bude brán zřetel na odlišnosti společného nájmu bytu manžely v případě bytu nedružstevního a bytu družstevního. U družstevních bytů je v některých případech spojen vznik společného nájmu se vznikem společného členství manželů v družstvu, což se významně projevuje v právním postavení manželů; bude proto vhodnější zabývat se oběma situacemi samostatně.

5.3.1 Společný nájem nedružstevního bytu manžely

Vznik společného nájmu nedružstevního bytu manžely

V případě nedružstevního bytu vzniká společný nájem bytu manžely v zákonem vymezených případech, a to:

¹¹⁷ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1225.

- a) nabytím práva nájmu bytu jedním z manželů za trvání manželství,
- b) nabytím práva nájmu bytu oběma manžely za trvání manželství,
- c) uzavřením manželství s nájemcem bytu.

Ad a) a b)

Pokud se za trvání manželství manželé nebo jeden z nich stanou nájemci nedružstevního bytu, vznikne *ex lege* společný nájem bytu manžely podle § 703 odst. 1 OZ. Základní podmínkou pro jeho vznik je současně skutečnost, že manželé spolu ke dni vzniku práva společného nájmu *trvale žijí*. Pokud by tomu tak nebylo, je vznik společného nájmu bytu manžely podle § 703 odst. 3 OZ vyloučen. V takovém případě zůstává nájemcem bytu pouze ten z manželů, jemuž svědčí právní důvod vzniku nájemního práva k bytu.

Stav označovaný slovy „manželé spolu trvale nežijí“ je třeba podle právní praxe chápat tím způsobem, že manželé nevedou společnou domácnost, jde tedy mezi nimi o *rozvrat* (srov. § 21 a § 24 ZOR), tj. že manželství neplní svou společenskou funkci a že došlo ke zrušení tohoto životního společenství, aniž soud rozhodl o rozvodu.¹¹⁸ Jestliže pro nesplnění podmínky trvalého soužití nedošlo ke vzniku práva společného nájmu bytu manžely, není vyloučeno, aby toto právo vzniklo dodatečně, pokud manželé společné soužití obnoví, a to k okamžiku, kdy manželé projeví vůli spolu trvale žít.

Vznik společného nájmu bytu manžely je podmíněn tím, že se manželé (jeden z nich) stanou za trvání manželství subjekty práva nájmu bytu ve smyslu § 685 an.¹¹⁹ Z uvedeného je potom patrné, že společný nájem bytu manžely nevzniká v případech, kdy manželé nebo jeden z nich za trvání manželství získají jiný právní důvod bydlení, např. z titulu příslušníka domácnosti jiného nájemce nebo nabytí vlastnického práva k bytu či obytnému domu.

Společný nájem bytu manžely dále nevzniká ani v případě, kdy jeden z manželů získá za trvání manželství právo společného nájmu bytu ve smyslu § 700 OZ, které svědčí vedle něho též další, resp. dalším osobám. Podle ustálené judikatury nevznikne společný nájem bytu manžely ani za situace, kdy jeden ze společných

¹¹⁸ Manželství tedy po právní stránce i nadále trvá. Rozhodující je zde tak *povaha soužití manželů*, nikoli okolnost, zda manželé spolu fakticky bydlí.

¹¹⁹ Fiala, J., Korecká, V., Kurka, V., Vlastnictví a nájem bytů, 3. vydání, Praha: Linde 2005, s. 268.

nájemců bytu uzavřel manželství již za existence společného nájemního práva k bytu.

Ad c)

Stal-li se některý z manželů nájemcem bytu před uzavřením manželství, vznikne oběma manželům podle § 704 odst. 1 OZ společný nájem nedružstevního bytu *uzavřením manželství*.¹²⁰ I v tomto případě je zde nezbytným předpokladem, aby jeden z manželů byl před uzavřením manželství nájemcem bytu, tedy že výlučně jemu svědčilo právo nájmu bytu ve smyslu § 685 an. Uzavření manželství je tak právní skutečností, s níž zákon spojuje přeměnu tohoto výlučného práva jednoho z manželů v právo *společné*.

Se zřetelem k tomuto zákonnému důsledku spojenému s uzavřením manželství nemusí manželé uzavírat s pronajímatelem novou nájemní smlouvu. Nadto ke vzniku společného nájmu bytu manžely není třeba, aby druhý manžel neměl vlastní byt. Proto v případech, kdy subjektem práva nájmu bytu byli před uzavřením manželství oba manželé, může toto společné právo vzniknout současně ke dvěma bytům.¹²¹ Je-li však jeden z manželů pouze společným nájemcem podle § 700 OZ, nedochází uzavřením manželství ke vzniku práva společného nájmu manžely.

Úprava vzniku práva společného nájmu bytu manžely obsažená v § 704 odst. 1 nestanoví výjimku pro případ, že by spolu manželé trvale nežili, jako je tomu v § 703 odst. 3. Judikatura soudů dovodila, že v těchto výjimečných případech, kdy manželé prokazatelně vstoupili do manželství *s úmyslem trvale žít odděleně*, je nutno aplikovat ustanovení § 703 odst. 3 *per analogiam*.¹²² To znamená, že právo společného nájmu bytu manžely v těchto případech nevznikne. Při vzniku manželství totiž nelze zcela přesně usuzovat na to, zda jde o stav, který má ustanovení § 703 odst. 3 na „mysli“.

Závěrem je třeba doplnit, že pro obsah práva společného nájmu bytu manžely není rozhodující, zda toto právo vzniklo podle § 703 či § 704. U nedružstevních bytů však tato skutečnost může mít význam při rozhodování soudu o tom, kdo bude po rozvodu

¹²⁰ Ke vzniku práva společného nájmu dochází i tehdy, jestliže bylo uzavřeno manželství neplatné – *srov.* § 17 odst. 2 ZOR.

¹²¹ Tato skutečnost však může naplnit výpovědní důvod podle § 711 odst. 1 písm. c), nepůjde-li o situaci kdy na manželích nelze spravedlivě požadovat, aby užívali pouze jeden byt.

¹²² Rozsudek NS ze dne 8. 10. 2003, sp. zn. 21 Cdo 969/2002.

vylučným nájemcem bytu. U bytů družstevních je potom rozdíl zásadní (viz další výklad).

Obsah právního vztahu společného nájmu bytu manžely

Obsahem právního vztahu společného nájmu bytu manžely jsou *práva a povinnosti* manželů, společných nájemců. V občanském zákoníku však nenalezneme zvláštní úpravu tohoto nájemního vztahu z hlediska jeho obsahové stránky, a je proto nutno subsidiárně použít ustanovení § 701 a 702 odst. 1 OZ, neboť společný nájem bytu manžely je *zvláštním případem* společného nájmu bytu.

Proto i ve vztahu mezi manžely jako společnými nájemci bytu platí, že jejich nájemní právo je *nedílné* a že oba mají v tomto směru stejná práva a povinnosti. V běžných záležitostech vyplývajících z nájmu bytu je oprávněn jednat každý z manželů, a to bez zvláštní plné moci.¹²³ V ostatních záležitostech, tj. nikoliv běžných, potom zákon vyžaduje souhlas obou manželů, jinak by se jednalo o relativně neplatný právní úkon ve smyslu § 40a OZ.

Ve vztahu k souhlasu obou manželů ve smyslu § 701 odst. 1 je třeba zdůraznit, že soud nemůže nahradit případný nesouhlas jednoho z manželů svým rozhodnutím, neboť mu podle § 702 odst. 1 přísluší rozhodovat toliko o neshodách o právech a povinnostech vyplývajících z jejich společného nájemního práva k bytu, nikoliv o jejich právech a povinnostech ve vztahu k třetím osobám.

Z platných právních úkonů, týkajících se společného nájmu bytu, jsou oba manželé oprávněni a zavázáni *společně a nerozdílně*. Solidární povaha odpovědnosti se promítá také do jejich povinnosti platit nájemné a úhradu za plnění poskytovaná s užíváním bytu. Vzhledem k uvedenému lze dovodit, že pronajímatel může svůj nárok uplatnit žalobou proti kterémukoliv z manželů, jelikož oba mají v řízení pasivní věcnou legitimaci.¹²⁴ Solidární závazek manželů platit nájemné trvá potom až do zániku práva společného nájmu bytu manžely.

¹²³ Jde o zvláštní případ zákonného zastoupení.

¹²⁴ Jedná se o hmotněprávní věcnou legitimaci, kterou je nutno odlišovat od procesního účastenství, které má jen žalovaný manžel (§ 90 OSŘ).

Zánik práva společného nájmu nedružstevního bytu manžely

Z hlediska určité systematiky nadcházejícího výkladu bude účelné rozlišit případy zániku práva společného nájmu bytu manžely, dochází-li k němu *za trvání manželství* nebo *v souvislosti se zánikem manželství*. Budu se proto oběma případy zabývat odděleně.

Zánik za trvání manželství

Za trvání manželství může společný nájem bytu zaniknout z těchž důvodů, pro něž *zaniká obecně nájem bytu* podle § 710 OZ. Se zřetelem k nedílné povaze tohoto právního vztahu, se právní důvod zániku společného nájmu musí týkat zásadně obou manželů.

Úprava zániku nájemního vztahu podle § 710 OZ je sice kogentní, a její aplikaci tak nelze vyloučit a ani se od ní odchýlit dohodou účastníků, avšak důvody zániku nájmu uvedené v tomto ustanovení nejsou taxativní. K *obecným důvodům zániku nájmu* patří zánik uplynutím doby, na níž byl nájem sjednán, dohoda o zániku nájmu a výpověď. Do úvahy nadto přichází odstoupení nájemců od smlouvy pro nezpůsobilost předmětu nájmu (§ 679 odst. 1), zánik nájmu z důvodu podle § 680 ve spojení s dodatečnou nemožností plnění (§ 575) nebo splynutí osoby nájemce a pronajímatele.¹²⁵

Pro právní úkony manželů směřující k zániku společného nájmu platí, že tyto nemohou být platně provedeny jedním z manželů bez souhlasu druhého ve smyslu ustanovení § 701 odst. 1.

Zákon dává přednost *dohodě* o zániku práva společného nájmu bytu manžely ve smyslu ustanovení § 710 odst. 1, kterou však musí s pronajímatelem uzavřít oba manželé, resp. jeden z manželů se souhlasem druhého. Pro tuto dohodu dále zákon vyžaduje písemnou formu.

Dalším způsobem ukončení nájemního vztahu je *výpověď*. Co se týká souhlasu druhého manžela, platí zde totéž, co v případě dohody. Výpověď může být dána jak manžely–nájemci, a to i bez uvedení důvodu, tak i pronajímatelem, který může nájemní vztah vypovědět pouze z důvodů uvedených v zákoně a v případech

¹²⁵ Srov. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1246.

uvedených v § 711a OZ pouze s přivolením soudu. Jde-li o zánik nájmu výpovědí pronajímatele, je třeba zdůraznit, že výpověď z nájmu bytu musí být doručena oběma manželům, přičemž okamžik doručení je též rozhodný pro posouzení existence výpovědního důvodu.¹²⁶ Ve výpovědi musí být vždy uvedena lhůta, kdy má nájem skončit. Tato lhůta nesmí být kratší než tři měsíce a musí skončit ke konci kalendářního měsíce. Pro počítání výpovědní lhůty platí, že začne běžet prvním dnem kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž byla manželům doručena. Z hlediska doručení stačí, pokud se výpověď dostane do sféry vlivu druhé strany; není tedy nutné prokázat osobní převzetí.¹²⁷

Jediným případem, kdy může za trvání manželství zaniknout právo společného nájmu bytu manžely pouze jednomu z manželů, je zánik v důsledku *trvalého opuštění společné domácnosti* jedním z nich. Nejvyšší soud ve své judikatuře definoval, co je třeba rozumět trvalým opuštěním společné domácnosti. Trvalým opuštěním společné domácnosti je podle názoru NS jednání vedené s úmyslem domácnost zrušit a již ji neobnovit. Ve vztahu mezi manžely je jím takové jednání, kdy za trvání manželství jeden z manželů byt opustí, přičemž lze dovodit, že tak učinil s úmyslem se již nevrátit a neobnovit manželské soužití.¹²⁸ Pouhé opuštění bytu pro závěr, že jde o trvalé opuštění společné domácnosti, bez dalšího jistě nestačí. Protože je trvalé opuštění společné domácnosti nejen úkonem *faktickým*, ale také *právním*, musí být jako takový rovněž svobodným projevem vůle manžela, který domácnost opouští.

Opustí-li tedy jeden z manželů společnou domácnost, stane se podle § 708 OZ ve spojení s § 707 odst. 1 jediným nájemcem bytu druhý manžel. Jde o zákonný důsledek této právní skutečnosti, jež působí změnu v subjektech nájemního vztahu. Účinky s ní spojené nastávají i ve vztahu k pronajímateli, není proto nutné, aby byla uzavírána nová nájemní smlouva. Jedná se o úpravu kogentní, a je tak vyloučeno, aby v důsledku opuštění společné domácnosti jedním z manželů došlo k přechodu nájmu bytu i na jiné osoby než na druhého manžela.

Z platné právní úpravy nevyplývá jednoznačná odpověď na otázku, zda je možné, aby návratem manžela do společné domácnosti, kterou předtím trvale opustil, došlo ke zvrácení již nastalých právních následků a k obnovení práva společného nájmu

¹²⁶ Fiala, J., Korecká, V., Kurka, V., Vlastnictví a nájem bytů, 3. vydání, Praha: Linde 2005, s. 272.

¹²⁷ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1247.

¹²⁸ Rozsudek NS ze dne 30. 9. 1999, sp. zn. 2 Cdon 1980/97.

bytu manžely. Podle názoru soudní praxe je taková možnost přípustná. Předpokladem návratu manžela do společné domácnosti je ovšem v takovém případě souhlas druhého z manželů-nájemce bytu.

Zánik v souvislosti se zánikem manželství

Zvláštní právní úprava zániku společného nájmu bytu manžely se v občanském zákoníku váže ke skutečnosti zániku manželství. K zániku manželství může dojít buďto *a)* rozvodem, nebo *b)* smrtí jednoho z manželů, resp. prohlášením jednoho z manželů za mrtvého. Se zřetelem k uvedenému bude rozdělen i níže podaný vyklad.

Ad a) Rozvod manželství

Ustanovení § 705 OZ upravuje specifický případ zániku práva společného nájmu bytu manžely v důsledku *rozvodu*. Je důležité mít na zřeteli, že dojde-li k rozvodu manželství, nepůsobí tato skutečnost ještě sama o sobě žádné právní následky na právo společného nájmu bytu manžely. Toto právo trvá i nadále a k jeho zániku zákon vyžaduje další právní skutečnost, a to buď *dohodu* rozvedených manželů, nebo *rozhodnutí soudu*. V tomto mezidobí, tedy od rozvodu manželství do samotného zániku práva společného nájmu bytu manžely, se právní poměry rozvedených manželů řídí ustanovením § 701 a § 702 odst. 1 OZ. Z uvedeného je tak patrné, že ani po rozvodu manželství nemůže jeden z manželů bez souhlasu druhého (pod sankcí relativní neplatnosti) činit právní úkony v podstatných věcech, týkajících se společného nájmu bytu, a že oba manželé odpovídají společně a nerozdílně za zaplacení nájemného a úhrady za plnění poskytovaná s užíváním bytu; souhlas obou manželů je nutný i k realizaci dispozičních práv k bytu.¹²⁹

Dohoda podle § 705 OZ je zákonem preferovaný titul zániku společného nájmu bytu manžely. Soud tak rozhoduje na návrh jednoho z manželů teprve tehdy, když k dohodě nedojde. Základním předpokladem pro použití § 705 je právní moc rozhodnutí podle ustanovení o rozvodu manželství.¹³⁰ Byla-li dohoda uzavřena, lze

¹²⁹ Blíže k tomu: *Fiala, J., Korecká, V., Kurka, V., Vlastnictví a nájem bytů*, 3. vydání, Praha: Linde 2005, s. 274.

¹³⁰ *Holub, M., Fiala, J., Borovský, J. Občanský zákoník*, 12. vydání, Praha: Linde, 2006, s. 668.

se následně u soudu domáhat pouze jejího splnění, nikoliv znovu zrušení společného nájmu.

Zákon výslovně *neřeší formu* dohody podle § 705 OZ. Zpravidla jsou tyto uzavírány písemně, není ale vyloučena dohoda ústní, či dokonce může jít i o konkludentní jednání. Jde však o právní úkon, který musí být platný podle § 34 an. OZ, zejména z hlediska určitosti, jakož i z hlediska souladu se zákonem a dobrými mravy. Písemnou formu lze však rozvedeným manželům nanejvýš doporučit zejména proto, aby se předešlo případným pochybnostem o její existenci či obsahu.

Z *obsahového* hlediska musí být z dohody podle § 705 odst. 1 zřejmý především projev vůle rozvedených manželů směřující ke zrušení práva společného nájmu bytu, dále jejím obsahem musí být dohoda o tom, který z manželů bude výlučným nájemcem bytu a který z nich byt vyklidí včetně případného zajištění bytové náhrady. Primární formou bytové náhrady pro rozvedeného manžela je podle § 712 odst. 3 *náhradní byt*, tzn. byt vyhovující obecnému požadavku stanovenému v § 712 odst. 1.¹³¹ Dohody jiného obsahu tak nelze považovat za dohodu ve smyslu § 705. Splnění povinnosti k vyklizení bytu toho z rozvedených manželů, který se nestal výlučným nájemcem bytu, se může druhý z rozvedených manželů následně domáhat žalobou u soudu.

Jak již bylo uvedeno výše, nedojde-li mezi manžely k dohodě, rozhodne na návrh (§ 80 OSŘ) některého z nich o zrušení společného nájmu bytu soud a současně určí, který z manželů bude byt dále užívat jako nájemce. Rozhodnutí soudu má v těchto případech konstitutivní povahu s právními účinky *ex nunc*.

Soud zde není vázán návrhem v tom smyslu, který z rozvedených manželů má být určen nájemcem bytu, jelikož se jedná o řízení, kde z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahů mezi účastníky (§ 153 odst. 3 OSŘ).

Rozhodnutí soudu o dalším nájmu bytu toho kterého z manželů musí vždy vzít zřetel ke dvěma zákonným hlediskům. Podle § 705 odst. 3 OZ jsou jimi *zájem nezletilých dětí* a *stanovisko pronajímatele*. V případě střetu těchto dvou hledisek je věcí soudu, které upřednostní s ohledem na okolnosti konkrétního případu. Jako další hlediska pro rozhodování soudu potom mohou posloužit zejména podíl na získání bytu, majetkové poměry bývalých manželů, podíl na rozvratu manželství, pracovní zařazení atp. K zákonným hlediskům musí soud přihlídnout vždy a při rozhodování

¹³¹ § 712 odst. 1 věta první OZ: „*Náhradním bytem je takový byt, který podle velikosti a vybavení zajišťuje lidsky důstojné ubytování nájemce a členů jeho domácnosti.*“

se s nimi vypořádat, přičemž hodnocení ostatních hledisek je nutno činit vždy v kontextu s hledisky zákonnými.

Z hlediska zájmu nezletilých dětí je právně nerozhodné, zda jde o společné děti rozvedených manželů, nebo pouze o dítě jednoho z nich, či zda jde o děti osvojené.

Požadavek stanoviska pronajímatele akcentuje ochranu zájmů pronajímatele-vlastníka, a proto mu soud musí vždy dát možnost vyjádřit se k tomu, který z manželů má byt dále užívat. Jde přitom o jeho právo, nikoliv o jeho povinnost. Nadto, nemůže soud po pronajímateli požadovat, aby mu sdělil důvody svého stanoviska; není však tímto stanoviskem vázán a bere jej v úvahu v souvislosti s ostatními hledisky.

Obsahem soudního rozhodnutí vydaného v řízení podle § 705 odst. 1 a 3 OZ musí být výrok o zrušení společného nájmu bytu manželů, určení jednoho z rozvedených manželů dalším nájemcem bytu a výrok o povinnosti druhého z nich byt vyklidit.

Rozvedený manžel, který nebyl určen nájemcem bytu a který je povinen byt vyklidit, má podle § 712 odst. 3 OZ právo na *náhradní byt*; soud však může, jsou-li pro to důvody zvláštního zřetele hodné, rozhodnout, že rozvedený manžel má právo jen na *náhradní ubytování*.¹³² Soud v takovém případě musí vymezit v konkrétní věci ty okolnosti, jež považuje za důvody zvláštního zřetele hodné, pro něž váže povinnost rozvedeného manžela k vyklizení bytu na zajištění toliko náhradního ubytování.¹³³ Ve výjimečných případech může být rozvedenému manželovi, který je povinen byt vyklidit, odepřeno právo na bytovou náhradu s odkazem na ustanovení § 3 odst. 1 OZ, tzn. tehdy, je-li uplatňování jeho práva v rozporu s dobrými mravy. Tak je tomu zejména v případech, kdy mu svědčí právní důvod užívání jiného bytu způsobilého uspokojit jeho bytovou potřebu.

Ke zrušení práva společného nájmu bytu manželů v souvislosti se zánikem manželství tedy může dojít dohodou rozvedených manželů nebo rozhodnutím soudu ve smyslu § 705 odst. 1 a 3 OZ. Zrušení toho práva však ještě neznamená *zánik společného bydlení* rozvedených manželů, neboť rozvedený manžel, který byl určen výlučným nájemcem bytu, musí respektovat právo druhého z nich v bytě bydlet do zajištění bytové náhrady.¹³⁴ Právo rozvedeného manžela užívat byt do zajištění bytové náhrady je vázáno na byt, z něhož je vyklizován, nikoli k osobě druhého

¹³² § 712 odst. 4 OZ: „*Náhradním ubytováním se rozumí byt o jedné místnosti nebo pokoj ve svobodárně nebo podnájem v zařízené nebo nezařízené části bytu jiného nájemce.*“

¹³³ Rozsudek NS ze dne 31. 3. 1998, sp. zn. 2 Cdon 1260/97.

¹³⁴ Fiala, J., Korecká, V., Kurka, V., *Vlastnictví a nájem bytů*, 3. vydání, Praha: Linde 2005, s. 280.

z rozvedených manželů, který byl určen výlučným nájemcem bytu. Pro posouzení právní situace rozvedených manželů v časovém období do zajištění bytové náhrady je třeba vyjít z ustanovení § 712a OZ, které bude nutné aplikovat se zohledněním specifik právního režimu toho kterého z manželů k danému bytu.

Ad b) Smrt jednoho z manželů

Právní úprava následků spojených se smrtí jednoho z manželů ve vztahu k právu společného nájmu nedružstevního bytu manžely je obsažena v ustanovení § 707 odst. 1 OZ. Podle tohoto ustanovení se v důsledku smrti jednoho z manželů, kteří byli společnými nájemci bytu, stane jediným nájemcem pozůstalý manžel.

Jedná se o speciální případ změny subjektů nájemního vztahu, kdy u jednoho z nich dochází k rozšíření jeho práva v důsledku odpadnutí omezení právem další osoby. K této změně dochází přímo ze zákona, a to s účinky i ve vztahu k pronajímateli. Se zřetelem ke kogentní povaze tohoto ustanovení je vyloučeno, aby právo nájmu bytu přešlo i na jiné osoby, např. na dítě zemřelého manžela. Tyto osoby mohou v bytě bydlet i nadále jako příslušníci domácnosti pozůstalého manžela, který se stal výlučným nájemcem bytu, avšak pouze s jeho souhlasem.

V případě současné smrti obou manželů, kteří byli subjekty práva společného nájmu bytu, je nutno postupovat podle § 706 OZ o přechodu nájmu bytu.

5.3.2 Společný nájem družstevního bytu manžely

Obecně je nájem bytu včetně společných nájemních vztahů v občanském zákoníku upraven jednotně pro všechny byty, které jsou předmětem konkrétního právního vztahu. Právní režim některých bytů se však přesto vyznačuje určitými specifiky. Jde v prvé řadě zejména o *byty družstevní*, u nichž občanský zákoník upravuje buď přímo určité otázky nájemního vztahu odchylně od obecné úpravy nájmu, nebo odkazuje na zvláštní úpravu, obsaženou ve stanovách bytových družstev.¹³⁵ Základním principem družstevního nájmu je *spojení nájmu s členstvím* nájemce v bytovém družstvu.

¹³⁵ Dále se jedná o byty služební, byty zvláštního určení a byty v domech zvláštního určení. Tyto jsou ale podle § 709 vyloučeny ze společného nájmu bytu manžely, a proto jim v této práci není věnována pozornost.

Družstevní byt je pojem, který není v občanském zákoníku nikde definován, a to i přesto, že jej na mnoha místech užívá. Samotný výklad tohoto pojmu však není zcela bez problémů. Účelem této práce není zkoumat problematiku družstevního bydlení a proto vymezím pojem družstevního bytu jen stručně podle definic uváděných v odborné literatuře. Je jím třeba rozumět takový byt, který se nachází v domě ve vlastnictví bytového družstva či ke kterému má bytové družstvo jiné právo, který je pronajat členu tohoto bytového družstva, u kterého je nájem bytu právem spojeným s členstvím tohoto člena v bytovém družstvu ve smyslu § 230 ObchZ. Všechny tyto podmínky přitom musí být splněny současně.¹³⁶

O právu společného nájmu družstevního bytu platí obdobně to, co bylo uvedeno ve vztahu k bytům nedružstevním. Co se týče právního postavení manželů, společných nájemců družstevního bytu, není při výkonu jejich společného nájemního práva za trvání manželství rozhodné, zda jsou též společnými členy bytového družstva. Skutečnost, zda je za trvání společného nájmu družstevního bytu manželé členem družstva pouze jeden z manželů nebo zda jim svědčí členství společné, je významná pouze ve vztahu k výkonu členských práv a povinností.

Vznik společného nájmu družstevního bytu manželé

Základem právní úpravy vzniku společného nájmu družstevního bytu manželé jsou ustanovení § 703 odst. 2 a 3 OZ a ustanovení § 704 odst. 2 OZ. Jedná se úpravu kogentní, a proto s ním musí být v souladu i konkrétní stanovy bytového družstva, k nimž je třeba přihlížet při zkoumání podmínek vzniku právního vztahu společného nájmu manželé.

Vznik společného nájmu družstevního bytu manželé podle § 703 odst. 2 a 3 OZ

Vznikne-li jednomu z manželů za trvání manželství právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu, vznikne se *společným nájmem* bytu manželé i *společné členství* manželů v družstvu, z tohoto členství jsou oba manželé oprávněni a povinni společně a nerozdílně. Vznik společného nájemního vztahu je v tomto případě spojen

¹³⁶ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1198.

se vznikem společného členství manželů v bytovém družstvu a to za předpokladu, že spolu manželé *trvale žijí*.

Ke vzniku společného nájmu družstevního bytu a jejich společného členství v bytovém družstvu zákon vyžaduje splnění všech uvedených předpokladů. A tedy *právo na uzavření smlouvy* o nájmu družstevního bytu ve smyslu stanov příslušného bytového družstva musí vzniknout jednomu z manželů *za trvání manželství*. Dále je nutné aby tato smlouva byla za trvání manželství skutečně uzavřena a manželé spolu v okamžiku vzniku nájemního práva spolu trvale žili.¹³⁷ Pokud by podmínka trvalého soužití splněna nebyla, není vyloučen dodatečný vznik společného nájmu bytu i vzniku společného členství v družstvu, a to ke dni v němž manželé projeví úmysl vést společnou domácnost a trvalé soužití obnoví. Pro vznik společného nájmu družstevního bytu manželé je dále rozhodující den uzavření nájemní smlouvy a nikoli den, kdy byl byt jednomu z manželů přidělen.¹³⁸

Definici *společného členství* manželů v bytovém družstvu neupravuje obchodní zákoník a je tak v současné době upravena jen v zákoníku občanském. Platná právní úprava je založena na *principu individuálního*, resp. výlučného členství v družstvu a společné členství manželů je výjimkou z této zásady. Jedná se zde o zákonnou konstrukci, kdy se na oba manželé hledí jako na *jediného člena* družstva, nikoli jako na členy dva. Se společným členstvím je také spojen *společný členský podíl* manželů v bytovém družstvu.

Vznik společného nájmu družstevního bytu manželé uzavřením nájemní smlouvy je tedy originárním způsobem vzniku tohoto právního vztahu. Nemůžeme však opomenout zmínku o odvozených titulech jeho vzniku, jakými je převod členských práv a povinností podle § 230 ObchZ, nabytí členského podílu děděním a výměna bytu.

Vznik společného nájmu družstevního bytu manželé podle § 704 odst. 2 OZ

Pro případy, kdy se jeden z manželů stal nájemcem družstevního bytu před uzavřením manželství nebo získal právo na uzavření nájemní smlouvy k družstevnímu bytu před uzavřením manželství, platí, že vzniká sice právo

¹³⁷ Není rozhodné, zda členem družstva byl jen jeden z manželů před uzavřením manželství, jelikož právo na uzavření nájemní smlouvy nabyt až za trvání manželství. *Srov. § 704 odst. 2 OZ.*

¹³⁸ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1227.

společného nájmu družstevního bytu manželů, *nevzniká* ale společné členství manželů v bytovém družstvu. Tato skutečnost má zásadní dopad pro zákonnou úpravu zániku tohoto společného práva.

Jestliže byl jeden z manželů nájemcem družstevního bytu již v době před uzavřením manželství, vzniká společný nájem bytu manželů *ex lege* uzavřením manželství, přičemž podmínka trvalého soužití je zde právně bezvýznamná. Pokud ale jednomu z manželů vzniklo před uzavřením manželství toliko právo na uzavření nájemní smlouvy a tato byla uzavřena až za trvání manželství, váže se vznik práva společného nájmu manželů až k okamžiku uzavření smlouvy. Vznik společného nájmu by však byl v tomto případě vyloučen, pokud by manželé spolu trvale nežili. Tím ovšem není vyloučena možnost dodatečného vzniku společného nájmu, obnoví-li manželé společné soužití.

Několik poznámek k pojmu „členský podíl“ v družstvu

Pojem členský podíl v družstvu je v obchodním zákoníku užit pouze v souvislosti s jeho vypořádáním při zániku členství. S ohledem na § 260 ObchZ o přiměřeném použití ustanovení hlavy I dílu I ObchZ na družstvo se jím rozumí „podíl“ definovaný v § 61 odst. 1 poslední věta ObchZ – tedy míra účasti člena na čistém obchodním jmění družstva, jež připadá na jeho podíl. Členský podíl má svoji kvantitativní a kvalitativní stránku. *Kvantitativní stránka* představuje majetkový podíl člena družstva na družstvu, *kvalitativní stránka* představuje souhrn jednotlivých práv a povinností člena. Členským podílem je třeba rozumět účast člena v družstvu a z ní plynoucí práva a povinnosti. Členský podíl se pak oceňuje jako míra účasti člena družstva na čistém obchodním majetku ke konkrétnímu okamžiku.¹³⁹

Družstevní byt v domě ve vlastnictví bytového družstva není ve vlastnictví člena bytového družstva, nicméně členský podíl, který může být předmětem převodu nebo dědění, má majetkovou hodnotu, jejíž cena se stanoví jako cena obvyklá, tj. cena, za kterou by bylo možno za převod členského podílu v rozhodné době a místě dosáhnout. Ve vztahu k manželům nabývá problematika členského podílu v bytovém družstvu na významu v těch případech, kdy se společným nájmem družstevního bytu

¹³⁹ *K tomu blíže: Rozsudek NS ze dne 14. 11. 2002, sp. zn. 31 Cdo 2428/2000.*

jím vznikne též společné členství v družstvu, s nímž je právě spojen i společný členský podíl.

V právní praxi zatím převažuje názor, podle něhož společný členský podíl manželů patří za splnění zákonných podmínek do SJM, ale přitom pro něj současně platí omezení § 703 an OZ.; tedy že není možné užít § 143a OZ ani zrušit společné členství za trvání manželství.

Pozoruhodný je právní názor odborné veřejnosti vyjádřený autory Komentáře občanského zákoníku, 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006. Podle jejich názoru specifika společného členského podílu sice existují, ale neměly by jimi v zásadě být omezeny možnosti dispozic manželů podle § 143a OZ.¹⁴⁰ Důvodem pro tento závěr je zejména přesvědčení, že v občanském právu má mít přednost ten výklad, který účastníkům občanskoprávních vztahů umožní větší *dispozitivní volnost*, pokud tomu nebrání zásadní důvody. Z uvedeného lze potom dovodit přípustnost možnosti zúžení SJM i o případný společný členský podíl, a to jak *pro futuro*, tak i o takový podíl již manželé nabytý s tím, že by se jediným členem družstva stal jen jeden z manželů. Omezení rozsahu SJM o společný členský podíl za trvání manželství by mělo analogicky stejné důsledky jako zánik manželství podle § 705 odst. 2 či § 707 OZ, tedy bylo by dalším důvodem pro zánik společného členství manželů v bytovém družstvu, případně jako nabytí práva na uzavření smlouvy o nájmu bytu před uzavřením manželství podle § 704 odst. 2 OZ.

Zánik práva společného nájmu družstevního bytu manželé

Pro zánik práva společného nájmu družstevního bytu manželé platí obdobně to, co o bytech nedružstevních. Základním rozdílem je zde skutečnost, že u družstevního bytu nájemní vztah zaniká též všemi způsoby, jimiž podle stanov konkrétního bytového družstva zaniká členství v družstvu.¹⁴¹

Zánik za trvání manželství

Situace se liší především v případech, kdy manželům vedle práva společného nájmu bytu vzniklo též společné členství v bytovém družstvu. Zde potom nepřichází

¹⁴⁰ Srov. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1226.

¹⁴¹ Srov. § 714 OZ.

v úvahu zánik tohoto práva za trvání manželství trvalým opuštěním společné domácnosti jedním z nich, neboť ustanovení § 708 OZ upravující právní následky této právní skutečnosti se na družstevní byty nevztahuje. Avšak jestliže manželům spolu se společným nájmem bytu společné členství v družstvu nevzniklo, připouští soudní praxe aplikaci ustanovení § 708 *per analogiam* na případy, kdy *trvale opustí* družstevní byt manžel, jemuž svědčí *pouze právo společného nájmu*, ale není přitom zároveň též členem bytového družstva.¹⁴² Jediným nájemcem bytu se pak stane druhý z manželů, člen družstva.

Zajímavou otázkou je, zda může družstevní nájem bytu zaniknout *dohodou* manželů, společných nájemců družstevního bytu, právě ještě za trvání jejich manželství. Jde samozřejmě o ty případy, kdy jsou oba manželé společnými členy družstva.¹⁴³ V této souvislosti nelze přehlédnout složitost právního řešení takových situací, na něž sama odborná veřejnost dosud nenalezla jednotný právní názor (*viz* předchozí výklad). Připustíme-li možnost zúžení rozsahu SJM o společný členský podíl manželů podle § 143a, bude mít tato skutečnost za následek i zánik společného členství manželů v bytovém družstvu. Osobně se domnívám, že takovéto řešení by mělo být přípustné, a to zejména se zřetelem k požadavku zajištění široké dispozitivní volnosti účastníkům občanskoprávních vztahů, a to především v těch případech, kdy nejsou dány žádné zásadní překážky, které by uvedené řešení znemožňovaly.

Zánik v souvislosti se zánikem manželství

I při výkladu o zániku společného nájmu družstevního bytu manžely v souvislosti se zánikem manželství je nutno rozlišovat, jaká skutečnost byla v konkrétním případě právním důvodem zániku manželství.

a) Rozvod manželství

Ustanovení § 705 odst. 2 OZ upravuje právní následky rozvodu manželství na právo společného nájmu bytu manžely v závislosti na tom, zda manželům vzniklo vedle společného nájmu i společné členství v družstvu, či nikoli.

¹⁴² *Srov.* Rozsudek NS, sp. zn. 26 Cdo 105/99.

¹⁴³ Pokud by členem družstva byl jen jeden z manželů, uplatnilo by se řešení podle § 708 *per analogiam*.

Pro případy, kdy rozvedení manželé byli pouze společnými nájemci družstevního bytu, nikoli však současně i společnými členy družstva (tzn. tehdy, nabyli-li právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu jeden z rozvedených manželů před uzavřením manželství), platí, že právo společného nájmu družstevního bytu zaniká *ex lege* rozvodem, přičemž právo byt užívat zůstane tomu z rozvedených manželů, který nabyl práva na nájem bytu před uzavřením manželství. Konkrétně se tak tento právní následek váže k právní moci rozsudku o rozvodu. Rozvedení manželé nemají v tomto případě možnost takto vzniklý stav změnit dohodou podle § 705 odst. 2 věty druhé, jelikož toto ustanovení se týká pouze manželů, společných členů družstva. Z uvedeného jasně vyplývá, že zákon chrání majetková práva toho, kdo získal právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu před uzavřením manželství; proto i členský podíl, pokud má majetkovou hodnotu, lze považovat za jeho majetek.¹⁴⁴ Není však vyloučena možnost následného převodu členských práv a povinností ve smyslu § 229 ObchZ a § 230 ObchZ na druhého z rozvedených manželů, který není členem družstva, bude-li to odpovídat vůli obou rozvedených manželů.¹⁴⁵

Rozvedený manžel–nečlen družstva není při zániku práva společného nájmu družstevního bytu v důsledku rozvodu povinen byt vyklidit do té doby, pokud pro něj není zajištěna odpovídající bytová náhrada. Jako zákonnou formu bytové náhrady v tomto případě občanský zákoník preferuje v § 712 odst. 3 *náhradní ubytování*. Soud však podle citovaného ustanovení může z důvodů zvláštního zřetele hodných rozhodnout, že rozvedený manžel má právo na *náhradní byt*.

Jiná je situace, jestliže manželům vedle práva společného nájmu družstevního bytu vzniklo též *společné členství* v bytovém družstvu. Rozvod zde sám o sobě nemá na právní postavení manželů žádné právní následky. K zániku práva společného nájmu bytu vyžaduje občanský zákoník v § 705 odst. 2 věta druhá další právní skutečnost, kterou je buď *dohoda* rozvedených manželů, nebo *rozhodnutí soudu*. Specifikum dohody rozvedených manželů nebo rozhodnutí soudu podle uvedeného ustanovení ve vztahu k družstevním bytům spočívá v tom, že tyto skutečnosti mají význam nejen pro společný nájemní vztah manželů k bytu, ale i pro jejich společné členství v bytovém družstvu. Na základě těchto právních skutečností tak dochází též k zániku společného členství manželů v družstvu, které se mění na *individuální členství* toho z rozvedených manželů, který bude jako člen družstva dále nájemcem bytu.

¹⁴⁴ Rozsudek NS ze dne 13. 4. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1668/2003.

¹⁴⁵ *Fiala, J., Korecká, V., Kurka, V., Vlastnictví a nájem bytů*, 3. vydání, Praha: Linde 2005, s. 291.

Při rozhodování soudu o dalším nájmu družstevního bytu, a tedy o osudu společného členského podílu, je důležité, aby soud přihlížel k zásadám, jimiž se řídí vypořádání společného jmění podle § 150 OZ. Řízení podle § 705 odst. 2 věty druhé a řízení o vypořádání SJM jsou jinak na sobě nezávislá, avšak rozhodnutí podle § 705 odst. 2 by mělo předcházet.¹⁴⁶ Do svého rozsudku tak soud musí pojmout též výrok o zrušení společného členství manželů v družstvu, přičemž jediným členem družstva zůstává manžel–nájemce bytu, určený soudem. Členský podíl v bytovém družstvu se tak stává *vylučným majetkem* toho z manželů, který zůstal nájemcem družstevního bytu. Pro účely vzájemného spravedlivého majetkového vypořádání mezi manžely bude proto nutné zahrnout hodnotu členského podílu do masы tvořící SJM.¹⁴⁷

V této souvislosti nabývá na významu otázka stanovení *hodnoty* členského podílu v družstvu. Podrobně se jí zabýval též velký senát občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu v rozsudku ze dne 14. 11. 2002, sp. zn. 31 Cdo 2428/2000, kterým sjednotil soudní praxi v tom smyslu, že v případě zániku společného nájmu družstevního bytu manžely a jejich společného členství v bytovém družstvu je nutné vyjádřit hodnotu členského podílu v rámci vypořádání SJM jeho *obvyklou (tržní) cenou*.¹⁴⁸ Mezi významná hlediska pro hodnocení stavu členského podílu v bytovém družstvu nepochybně patří především stav či kvalita družstevního bytu. Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 30. 11. 2004, sp. zn. 22 Cdo 900/2004 judikoval, že při oceňování věcí, které náležejí do vypořádaného SJM, se vychází ze *stavu věci ke dni zániku SJM, ale z její ceny v době, kdy se provádí vypořádání*. Při oceňování členského podílu v bytovém družstvu tak podle názoru Nejvyššího soudu není odůvodněn odlišný postup používaný pro oceňování věcí, kdy je v zásadě rozhodující stav věci v době zániku SJM a ocenění se provádí podle cen platných v době rozhodování.¹⁴⁹

Ten z rozvedených manželů, který nebyl dohodou rozvedených manželů nebo rozhodnutím soudu určen dalším nájemcem, a kterému tak vznikla povinnost byt vyklidit, má nárok na *bytovou náhradu*. Na prvním místě je zde jako zákonná forma bytové náhrady podle § 712 odst. 3 věty druhé stanoven náhradní byt. Soud však

¹⁴⁶ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1231.

¹⁴⁷ Usnesení KS v Hradci Králové ze dne 30. 11. 2001, sp. zn. 20 Cdo 186/2001.

¹⁴⁸ Obvyklou cenou se rozumí cena, za kterou by bylo možno dosáhnout převodu členských práv a povinností vyplývajících z členského podílu v bytovém družstvu v rozhodné době.

¹⁴⁹ Srov. Rozsudek NS ČR dne 30. 11. 2004, sp. zn. 22 Cdo 900/2004.

může, jsou-li proto důvody zvláštního zřetele hodné, rozhodnout, že rozvedený manžel má právo jen na náhradní ubytování. V této souvislosti judikatura konstatuje, že mají-li být podíly obou manželů na majetku patřícím do SJM zásadně stejné, je třeba v rámci vypořádání SJM od již zjištěné ceny členských práv a povinností, za niž bylo lze v době zrušení práva společného nájmu bytu a určení výlučného nájemce člena družstva nabýt členská práva a povinnosti srovnatelných kvalit, odečíst obecnou neboli tržní hodnotu náhradního bytu, když právě na zajištění takového bytu je vázána povinnost druhého manžela byt vyklidit.¹⁵⁰

b) Smrt jednoho z manželů

Podle § 707 odst. 2 OZ věty první zaniká právo nájmu družstevního bytu manželům – společným nájemcům smrtí jednoho z nich. Je třeba v této věci rozlišovat právní následky podle toho, zda manželům svědčilo vedle společného nájmu družstevního bytu i společné členství v bytovém družstvu, či nikoli. Právní úprava zde, stejně jako při vzniku společného nájmu družstevního bytu manžely, respektuje *výlučné členství* v družstvu toho manžela, který nabyl právo na družstevní byt před uzavřením manželství. Do úvahy tak přicházejí dvě možné situace, a sice že zemřelý manžel se stal družstevním nájemcem *po* uzavření manželství anebo ještě *před* uzavřením manželství.

Bylo-li právo na družstevní byt nabyto za trvání manželství a v souvislosti s tím vzniklo i společné členství manželů v družstvu, pak úmrtím jednoho z manželů dojde k zániku práva společného členství a společného nájmu a jediným členem a nájemcem se stane pozůstalý manžel; jemu též náleží členský podíl. K tomu podle zákona soud přihlédne v řízení o dědictví, kdy je v praxi velmi důležité, jakým způsobem tak soud učiní. Jestliže totiž úmrtím jednoho z manželů zaniká společné členství manželů v družstvu a současně také společný nájem družstevního bytu, je třeba hodnotu, kterou z dědictví po zemřelém manželovi získal pozůstalý manžel, *vypořádat* s ostatními dědici podle zásad dědického práva.¹⁵¹ I zde se vychází z *obvyklé ceny* členského podílu. Jde o kogentní právní úpravu, což se projevuje zejména tím, že její aplikaci nelze vyloučit ani závětí jednoho z manželů – společných členů družstva, ani dohodou dědiců a pozůstalého manžela. Důsledky

¹⁵⁰ Usnesení KS v Hradci Králové ze dne 30. 11. 2001, sp. zn. 20 Cdo 186/2001.

¹⁵¹ Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1242.

předvídané ustanovením § 707 odst. 2 nastávají bez zřetele k tomu, zda pozůstalý manžel je v konkrétním případě též dědicem po zemřelém manželovi.

Nevzniklo-li manželům, společným nájemcům bytu též jejich společné členství v družstvu, jsou právní následky smrti manžela, člena družstva v podstatě stejné jako v případě, kdy jde o právo nájmu družstevního bytu svědčící jedné osobě. Zemřel-li totiž manžel, který nabyl právo na družstevní byt před uzavřením manželství, přechází již jeho smrtí členství v družstvu i družstevní nájem bytu na toho z dědiců, kterému připadl členský podíl. Právo členství v družstvu a nájmu bytu se stane *předmětem dědění* a nájemcem bytu se stane ten z dědiců, kterému připadne členský podíl. Uvedená právní úprava tak klade důraz na členství zemřelého manžela spojené s jeho majetkovou účastí v družstvu. Dědicem může být samozřejmě i pozůstalý manžel,¹⁵² pokud jím však není, potom pravomocným rozhodnutím, jímž se končí projednání dědictví, ztrácí právní důvod bydlení. Protože však pozůstalý manžel není tzv. *neopomenutelným dědicem* ve smyslu § 479 OZ, není vyloučeno, že manžel, člen družstva pořídí pro případ smrti *závěť*, v níž odkáže členský podíl jiné osobě. Členský podíl může připadnout dědici odlišnému od pozůstalého manžela též na základě *dědické dohody*. Právo na bytovou náhradu pozůstalého manžela je v těchto případech nutno *analogicky* posoudit podle ustanovení § 712 odst. 3 věty první a není-li mu zajištěno náhradní ubytování, není povinen byt vyklidit.¹⁵³

¹⁵² V tomto případě dojde již ke dni úmrtí původního člena ke vzniku družstevního nájmu pozůstalého manžela.

¹⁵³ Fiala, J., Korecká, V., Kurka, V., Vlastnictví a nájem bytů, 3. vydání, Praha: Linde 2005, s. 293.

6. NĚKOLIK ÚVAH DE LEGE FERENDA A NÁVRH NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

6.1 Obecné poznámky

Koncepční základ platného občanského zákoníku je stále výrazně poznamenán politickopravní doktrínou někdejšího komunistického státu, a to i přesto, že byl od roku 1989 změněn více jak třemi desítkami novel. Jeho funkční, systematické, obsahové i výrazové pojetí v zásadě stále odpovídá některým přístupům, které nastolila socialistická legislativa v 50. a 60. letech minulého století. V důsledku toho se tak i nadále náš občanský zákoník odchyľuje od standardů kontinentálního typu právní kultury i od tuzemských právních tradic, odmítnutých po státním převratu v roce 1948. Dalším významným nedostatkem současné právní úpravy soukromoprávní oblasti je její partikularizace do několika samostatných zákonů.¹⁵⁴ Takovýto stav je bezesporu nevhodný a dlouhodobě neudržitelný.

Návrh nového občanského zákoníku (dále jen „návrh“) sleduje celkový příklon k evropským kontinentálním konvencím. Je založen na ideji dualismu práva soukromého a veřejného, z níž vychází rovněž náš ústavní pořádek, dále navazuje na tuzemské právní tradice, jak se vyvíjely do roku 1948, a stejně tak i na standardy států, jejichž právní řády náležejí do oblasti kontinentální právní kultury. Návrh vychází z koncepce, že účelem občanského zákoníku je upravit soukromá práva osob vzniklá z jejich vzájemného styku mezi sebou; cílem je tedy obnovení občanského zákoníku jako kodexu soukromého práva. Podstatou občanského kodexu je umožnit i garantovat svobodné utváření soukromého života, a ponechat tedy co nejširší prostor svobodné iniciativě jednotlivce. Proto také osnova návrhu klade zásadní důraz na hledisko *autonomie vůle*.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Typickým příkladem je obchodní zákoník, jehož úprava, zejména v oblasti závazkových vztahů, hledá řešení v přebujelých a vůči občanskému zákoníku paralelních úpravách komplexního charakteru.

¹⁵⁵ *Autonomie vůle* je pojata jako způsob určení a utváření vlastního právního postavení jednotlivce z jeho iniciativy a v důsledku jeho chtění.

6.2 Manželské majetkové právo

Právní úpravu majetkových vztahů mezi manžely nalezneme v ustanoveních § 578 až § 612 návrhu pod souhrnným označením *Manželské majetkové právo*; má se jednat o úpravu velmi dispozitivní. Zákonný majetkový režim má platit pouze v případě, že se snoubenci nebo manželé nedohodnou jinak. Majetkové právo má nově platit i pro zapsané partnery, tj. pro společenství osob stejného pohlaví vzniklé zákonem stanoveným způsobem, a to z důvodu, že partnerství bude statusový institut.¹⁵⁶

Co se týká rozsahu SJM,¹⁵⁷ má tento zůstat v podstatě zachován, přičemž detailněji mají být vymezeny součásti SJM, jakož i momenty, ke kterým se předmětem SJM stávají. S ohledem na vlastnickou ustálenost nemají být v textu zákona u předmětu SJM obsaženy věci vydané v restitucích. Návrh nově počítá s tím, že součástí SJM se stane majetek nabytý bezúplatně, s výjimkou případu, kdy dárce nebo zůstavitel projevil jiný úmysl. Výslovně má být stanoveno, že zisk z výhradního majetku se stává součástí SJM a dále že majetková hodnota obchodního podílu nebo podílu manžela v družstvu bude předmětem SJM, stal-li se za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva. Mají být výslovně stanoveny okamžiky, ke kterým se mzda, jiné příjmy a pohledávky stávají součástí SJM. Součástí SJM mají být pouze závazky, které lze převzít.¹⁵⁸ Nadále má být použita vyvratitelná právní domněnka stanovující, že vše, co náleží manželům nebo některému z nich, je součástí SJM, tzn. že i nadále má být upřednostňováno SJM nad výlučným majetkem manželů. Toto vše má platit, nedohodnou-li si manželé jiný majetkový režim.

Snoubencům i manželům má být dána možnost dohodnout se na manželském majetkovém režimu odlišném od zákonného režimu. Dohodnutý režim má nově moci spočívat v režimu oddělených jmění, což je, dá se říct, zásadní změna. Ostatní smluvní modifikační režimy mají být shodné s dosavadním právním stavem.

¹⁵⁶ Eliáš, K., Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Linde, 2001, s. 179.

¹⁵⁷ § 578 návrhu: „To, co manželům náleží, má majetkovou hodnotu a není vyloučeno z právního obchodu, je součástí společného jmění manželů (dále jen „společné jmění“) podle ustanovení tohoto zákona (zákonný režim); to neplatí, dohodnou-li se snoubenci nebo manželé jinak (dohodnutý režim) nebo jinak rozhodne soud (režim založený rozhodnutím soudu), anebo společné jmění zanikne za trvání manželství na základě zákona.“

¹⁵⁸ Tomuto nebudou vyhovovat závazky veřejnoprávní a závazky z porušení právní povinnosti.

Smlouva bude moci obsahovat jakékoli ujednání a týkat se jakékoli věci, ledaže to zákon zakáže. Smlouvou má být umožněno změnit zařazení již existujících částí SJM i upravit zařazení budoucích součástí jmění rozdílně od zákonného režimu. Smlouvou má být rovněž umožněno uspořádat majetkové poměry na případ zániku manželství, tedy i pro případ rozvodu. Nově v souvislosti s ochranou třetích osob se mají všechny smlouvy o majetkovém režimu evidovat. Soud má mít možnost zúžit a nově také zrušit SJM, budou-li pro to závažné důvody.

Úprava správy SJM má být podrobnější. Má být stanoveno, že součásti SJM manželé užívají, berou z nich plody a jiné užitky, udržují je, nakládají s nimi, hospodaří s nimi a spravují oba manželé nebo jeden z nich podle dohody. Má být nově výslovně stanoveno, že odmítá-li manžel dát souhlas bez vážného důvodu a v rozporu se zájmem manželů, rodiny nebo rodinné domácnosti, či není-li schopen souhlas projevit, může se druhý manžel dovolat pomoci soudu a navrhnout, aby soud nahradil souhlas manžela. Opět má být zavedena možnost snoubenců či manželů odchýlit se smlouvou od zákonného režimu správy a dohodnout si správu SJM jinak, nikoli však zcela libovolně. Opět mají být, stejně jako dnes, rozlišovány záležitosti běžné, nevyžadující souhlas druhého manžela, a zbylé, požadující pod sankcí relativní neplatnosti právního úkonu souhlas druhého manžela. V režimu oddělených jmění by měl manžel moci se svým majetkem v rozsahu přesahujícím dvě třetiny hodnoty jeho výhradního jmění nakládat jen se souhlasem svého manžela.

Co se týká vypořádání SJM, nemělo by zde dojít k razantnějším změnám. Mělo by se vždy vypořádávat zaniklé, zrušené SJM, ale i vše, co ze SJM vystoupí. Opět má být, avšak nově výslovně stanoveno, že je přípustěno i částečné vypořádání.

6.3 Společné bydlení manželů

Institutu společného bydlení manželů jsou v návrhu věnována zejména ustanovení § 613 až § 620, resp. § 639 až § 643. Na tento institut bude položen zvláštní důraz jako na to, co zpravidla představuje základní hmotnou podmínku existence řádného životního společenství.¹⁵⁹ Právní vztah společného nájmu bytu či obydlí manžely může vzniknout k bytu či obydlí jak na základě nájemní smlouvy, tak i na základě jiných právních skutečností, jako je uzavření manželství či smrt individuálního

¹⁵⁹ Věcný záměr občanského zákoníku.

nájemce. Tento právní institut vznikne k tolika bytům či obydlím, kde se nachází společná rodinná domácnost manželů. Z navrhované právní úpravy vyplývá, že každý z manželů může být i nadále individuálním nájemcem dalšího bytu či obydlí. Vznik společného nájmu však mohou snoubenci či manželé dohodou vyloučit, zde pak bude mít druhý manžel, kterému nesvědčí nájemní vztah, právo na bydlení, i to však půjde vyloučit. Zvláštní zákon má pak stanovit případy, u kterých domů či bytů toto realizovat nepůjde. Právní úprava vztahů vyplývajících ze společného nájmu bytu či obydlí manžely vychází ze současné úpravy. Manžel, který má právo bydlení, má postavení ručitele svého manžela. Návrh se velice podrobně věnuje situaci zániku manželství ať již smrtí jednoho z manželů, či rozvodem ve vztahu k bydlení po zániku manželství. V návrhu nenalezneme žádné zásadní změny, spíše jde o podrobnou, ale precizní úpravu různých situací, které mohou nastat.

7. Závěr

Z jednotlivých kapitol mé diplomové práce je na první pohled zřejmé, že problematika týkající se právní úpravy majetkových vztahů mezi manžely a otázky na ni navazující a související jsou bezpochyby velmi zajímavé, avšak zároveň si nelze nevšimnout, že jde o materii juridicky náročnou, což dokládá i sama judikatura. Jde o problematiku stále aktuální neboť lze předpokládat, že podstatná většina populace alespoň dočasně vstoupí do manželského svazku, a tím se zároveň dostane do oblasti působnosti právních norem upravujících majetkové vztahy mezi manžely. Z těchto, ale i z jiných důvodů je pro právní úpravu majetkových vztahů mezi manžely nutno požadovat její vysokou kvalitu, preciznost a srozumitelnost.

Abych se závěrem vyjádřil k mnou předkládané diplomové práci, je potřeba si nejprve položit otázku, zda se mi podařilo splnit mnou vytknuté cíle zmíněné v úvodu.

Cílem mé diplomové práce nebylo prozkoumat všechny možné majetkové vztahy mezi manžely, nýbrž jen jakousi výseč těchto vztahů zahrnující právní úpravu společného jmění manželů a právní úpravu společného nájmu bytu manžely, o nichž se domnívám, že tvoří dvě základní oblasti manželského majetkového práva v právním řádu ČR.

Práci jsem rozdělil do několika ucelených kapitol, čímž jsem se snažil o přehledné a systematicky uspořádané podání zkoumané problematiky.

Po úvodní kapitole následuje historický exkurz do právní úpravy majetkových vztahů mezi manžely. Jelikož tato problematika není tou nejdůležitější částí mé diplomové práce a zároveň i se zřetelem k jakémusi rozsahovému omezení, jsem se pokusil toliko o stručný nástin dějinného vývoje manželských majetkových vztahů na našem území.

Třetí kapitola obsahuje několik poznámek zabývajících se obecně manželským majetkovým právem a dále obsahuje teoretické vymezení základních manželských majetkových režimů.

Kapitola čtvrtá je potom jedním ze dvou pilířů mé diplomové práce, v níž se zaměřuji na podání co možná nejucelenějšího a přehledného výkladu k problematice současné právní úpravy společného jmění manželů. Zároveň v konkrétních momentech výklad o SJM doplňuji významnou judikaturou Nejvyššího soudu ČR,

která vhodným způsobem „vnáší světlo“ do některých „temnějších“ míst platné právní úpravy.

Kapitola pátá představuje druhý pilíř mé diplomové práce. Zde jsem se snažil uceleně pojednat o nejvýznamnějších aspektech práva společného nájmu bytu manžely, a to jak ve vztahu k bytům nedružstevním, tak i k bytům ve vlastnictví bytových družstev.

V kapitole šesté jsem se potom pokusil stručně vyložit novou právní úpravu manželských majetkových vztahů, tak jak je obsažena v návrhu nového občanského zákoníku.

Současná právní úprava společného jmění manželů a společného nájmu bytu manžely jistě není úplně ideální a bez chyb, což ovšem s ohledem na řadu faktorů nebude asi nikdy. Je ale vždy třeba apelovat na budoucí právní úpravy těchto institutů, aby v co největší míře jednotlivé nedostatky odstranily a celkově právní úpravu majetkových vztahů mezi manžely posunuly kupředu.

Závěrem bych chtěl ještě podotknout, že jak o společném jmění manželů, tak i o společném nájmu bytu manžely již bylo napsáno mnohými mnohé. Proto jsem se především snažil o to, aby tato práce nebyla jen pouhým opakováním již nesčetněkrát zpracované látky, ale abych danou problematiku zpracoval v co možná nepřehlednější a nejzáživnější formě.

Věřím, že mnou předkládaná práce z větší části splnila předsevzetí vytýčené v úvodu a stane se tak alespoň stručným pomocníkem pro ty, kteří se budou chtít s tímto tématem blíže seznámit. Jsem přesvědčen, že mně samotnému zpracovávání dané tematiky značně pomohlo pochopit problematiku institutů společného jmění manželů a společného nájmu bytu manžely, což bylo i jedním z důvodů proč jsem si dané téma zvolil.

Seznam použité literatury:

Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004

Pokorný M., Holub M., Bičovský J.: Společné jmění manželů. Praha: Linde, 2000

Holub, M.: Rodina a právo. 1. vydání, Praha, Práce, 1997

Pelikánová, I. a kol.: Obchodní právo. 1. díl. 2. přepracované vydání, Praha: Codex Bohemia, 1998

Knappová, M.-Švestka, J – Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2005

Knappová, M.-Švestka, J – Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné. Sv. II. 4. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2005

Eliáš, K., Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha : Linde, 2001

Plíva, S.: Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI, a.s., 2006

Kincl J., Urfus V.: Škřejpek M. Římské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995

Malý, K.: České právo v minulosti. 1.vydání. Praha: ORAC 1995

Vaněček, V.: Dějiny státu a práva v Československu, Orbis Praha, 1974

Knapp V., Knappová M. a kol.: Občanské právo hmotné I. svazek. Praha: Codex, 1997

Radvanová, S. - Zuklínová, M.: Kurs občanského práva-Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha, C. H. Beck 1999

Salač, J.: Nájemní smlouva jako právní důvod bydlení, 1. vydání, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2003

Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M., Spáčil, J.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006

Fiala, J., Korecká, V., Kurka, V.: Vlastnictví a nájem bytů, 3. vydání, Praha: Linde 2005

Vaške, V.: Nad ustanovením § 150 odst. 2 ObčZ. Právní rozhledy 9/2006

Holub, M., Fiala, J., Borovský, J.: Občanský zákoník, 12. vydání, Praha: Linde, 2006

Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z., Mazanec, M.: Občanský soudní řád. Komentář. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006

Chalupa, L., Dvořáková Záborská, J., Chandrycká, V.: Byty a právo. 1. vydání, ASPI, a.s., Praha : 2007.

Šarman, J.: Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. ASPI, a.s., Praha 2006

Zdroj judikatury:

- program ASPI
- www.nssoud.cz (webové stránky Nejvyššího soudu ČR)
- www.epravo.cz
- www.iPravnik.cz
- Šarman, J.: Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. ASPI, a.s., Praha 2006